
1560

પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર.

કર્તા,

કવિ ગણપતરામ રાજારામ ભટ્ટ,

પ્રકાશક,

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી-

અમદાવાદ.

કીંમત ચાર આના.

only printed at the Diamond Jubilee P. Press-*Ahmedabad*

गुजरात वर्नाक्युलर सोसाइटी प्रबंधमाला.

सौभाग्यवती पार्वतीकुंवर इनाम काव्य.

पार्वतीकुंवर चरित्र.

રચનાર

કવિ ગણપતરામ રાજારામ ભટ્ટ.

"બાળલગ્નથી થતી હાનિ," "પ્રતાપનાટક,"
વગેરેના કર્તા.

આવૃત્તિ બીજી.

"સતી પતિનો ભવ સૌ સુધારે."

अमदावाद,
ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઇટીની ઓફિસ.

સંવત ૧૯૭૮——સન ૧૯૨૨.

કિંમ્મત ૪ આના.

ન્યુ પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સમાં કુંજવિહારી ગોપીલાલ શુક્લે છાપ્યું.
આસ્તોડીઆ રોડ, અમદાવાદ.

ંડુ માન નજવતા પુરુષ અદાકારના બબસાને સુપેરે શબ્દાંકિત કરવામાં આવી
વિતા-સાહિત્યમાં જ્યારે સોનેટ પ્રકારમાં બહુ જ ઓછી રચનાઓ લખાય છે,
ષ અભિનંદનને પાત્ર છે.

- અનંત પટવા

પ્રસ્તાવના.

ગદ્યમાં પ્રકટ થયેલા રા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ પ્રણીત "પાર્વતીકુંવરાખ્યાન" ને આધારે તે બાઈનું પદ્યબંધ ચરિત્ર રચવાને સૌ. પાર્વતીકુંવર સ્મારક ફંડમાંથી રૂ. ૩૦૦) નું ઇનામ આપવાની જાહેર ખબર ગઇ સાલના નવેંબર માસના " બુદ્ધિપ્રકાશ " માં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. તે ઉપરથી આ **પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર** નો લઘુ ગ્રંથ રચવામાં આવ્યો હતો. તે પસંદ પડવાથી તેના કર્તાને સભા વચ્ચે ઇનામ આપવાનો ઠરાવ સાક્ષર પરીક્ષકોની સૂચનાથી સોસાઈટીએ કર્યો હતો. આ ઉપરથી એ સંબંધની સભા અમદાવાદમાં હિમાભાઈ ઇન્સ્ટિટયુટમાં ભરવામાં આવી હતી, જેમાં અધ્યક્ષ સ્થાન આપણા સુપ્રસિદ્ધ વૃદ્ધ કવીશ્વર દલપતરામે શોભાવ્યું હતું. તેમણે સભામાં **પાર્વતીકુંવર ચરિત્ર** શ્રવણ કરી ઇનામ આપતાં પોતાનો સંતોષ પ્રકટ કરતાં કહ્યું હતું કે " આ પ્રસંગે રા. ગણપતરામને ઇનામ આપતાં મને ઘણો આનંદ થાય છે; કારણકે અત્યાર સુધી મારા મનમાં ચિંતા હતી કે, હું તો હવે વૃદ્ધ થયો છું; એટલે મારી જગા કોણ સાચવશે ? પરંતુ આજ આ કાવ્ય સાંભળીને મારા મનમાંથી એ ચિંતા દૂર થઈ છે. રા. ગણપતરામની કવિતા ઘણી સારી છે; અને હું ધારું છું કે જેમ સોસાઈટીએ મને સોનાને અક્ષરે **કવીશ્વર** પદ કોતરાવી આપ્યું

છે, તેમ એમને પણ આપે તો ખોટું નથી; એવા ગૃહસ્થોને તો સોસાઈટી સરખાએ રૂ. ૧૦૦) ને દરમાયે કવિતા કરવાને રાખવા જોઇએ. " *

કવીશ્વરે ઇનામ આપવા સાથે જે રૂડી લાગણી દર્શાવી તેમાં મારી મહત્તા કશી પણ નથી; પણ એ પ્રતાપ સાર કરવા પોતાની મોજે આવેલી કવિતાનો છે. કહ્યું છે કે,—

कविता वनिता चैव सरसा स्वयमागता ।
बलादाकर्षमाणा सा सरसा विरसा भवेत्. ॥

અર્થ—કવિતા અને વનિતા એ બેની એવી રીતિ છે કે પોતાની ઇચ્છાથી આવે તો તે રસાલી-રસ દેનારી થઈ પડેછે; અને જો તેમને બળાત્કારે ખેંચી લાવવામાં આવે તો તે રસવાળી છતાં નીરસ નીવડે છે—કશું ધોળતી નથી.

અહિં એટલું અવસ્ય લક્ષમાં રાખવાનું છે કે, પોતાની પ્રસન્નતાથી ભક્તનું ભલું કરવા-વરદાન આપવા આવેલી વાગ્દેવી આગળ અનુચિત કાર્ય ધરતાં, ઉચિત ઉત્કૃષ્ટ હોય તેજ ધરવું. નહિ તો " भार्या रक्षतु भैरवा " ને બદલે " भार्या भक्षतु भैरवी " જેવું થશે, અથવા "ઇંદ્રાસન" ને સાટે "નિંદ્રાસન" મળવા જેવો જોગ આવશે.

કવિતા સંબંધમાં આવો નિયમ છે, માટે સારા કવિઓ પોતાના ઉપર પ્રસન્ન થયેલી વાગ્દેવી આગળ સારાં પાત્રની યોજના કરી પોતાના મનોરથ સિદ્ધ કરી શક્યા છે. મારો મનોરથ સિદ્ધ

* નવેંબર સન ૧૮૯૦ ના " બુદ્ધિપ્રકાશ " પૃષ્ઠ ૨૬૪ માંથી.

કરવાનું યોગ્ય પાત્ર " પાર્વતીકુંવરાખ્યાન " ઉપરથી સતી પાર્વતી-કુંવર જણાવાથીજ મેં મનની મોજે આવેલી કવિતા આગળ તે બાઇનું પાત્ર નિવેદન કર્યું, અને તેથીજ તેમાં યથેચ્છ યશ દેનારા રંગો પૂરાયા છે. કલ્પિત વાર્તા કે આખ્યાયિકામાં કવિ પોતાની ચતુરાઈ દર્શાવવા ફાવે તેવી કલ્પના લડાવી અલંકાર, ઉપમા, ઉત્પેક્ષા આદિથી પોતાના રંગમાં આવે એવા રંગો પૂરી કાવ્યને શણગારે તેમ તેનું કાવ્ય વખણાય છે; પણ ખરી બનેલી વાતમાં તો તે વાતને તાદૃશ ખરા આકારમાં દર્શાવી–તેનું ખરૂં ચિત્ર તેમાં ભજે એવા રંગોથી પાડી આપવામાં કવિની બુદ્ધિ પ્રશંસા પામેછે, અને તેમ કરેથીજ તે વાત રસિક થાયછે.

સતી પાર્વતીકુંવરનું ચરિત્ર એક તાજો બનેલો થોડા સમય ઉપરનો બનાવ છે; જેને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની બીજી રીતમાં વર્ણવાય તોજ તે શોભે; જેમાં નહિ છાજતી કલ્પના કે તર્ક વિતર્ક દાખલ કરવા એ બાટાઈ કરે. માટે તેમ ન કરતાં મેં એ બાઈનું શુદ્ધ જીવનચરિત્ર તેમના પતિએ સતીના ગદ્યમાં રચેલા આખ્યાનને આધારે મને ફાવ્યું તેમ રચ્યું છે; જેમાં વિષયની શોભા અર્થે તેમાં ઘટે એવા રંગ મેં મારી કલ્પનાને આધારે પૂર્યા છે. એમાં લોકચર્ચા નાતચર્ચા, આદિનાં દૃષ્ટાંત મેં મારી મતિ અનુસારે ટૂંકામાં આપ્યાં છે; જેમાં એ સતી અને તેમના પતિનાં સગાં, મિત્રો, આદિનાં નામ સિવાયનાં નામો કલ્પિત છે; ચોક્સ સ્ત્રી કે પુરૂષનાં તે નામો નથી.

પતિપરાયણ વૃત્તિને માટે વિખ્યાત, કવિઓની વાણીદ્વારા પ્રખ્યાત

થયેલી પ્રાચીન સતીઓ તારામતી, સીતા, દમયંતી, દ્રૌપદી તેમજ અનસૂયા, અહલ્યા, રેણુકા, અને નર્મદા આદિએ પોતાનાં ઉત્તમ ચરિત્રથી જગતને જેમ ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે ને આપે છે, તેમ પતિપરાયણ વૃત્તિવાળી આપણી આંખો આગળ થઇ યશનું ભાથું લઈ ગયેલી સતી પાર્વતીકુંવર આ ચરિત્રદ્વારા ઉત્તમ બોધદાયિની થશે તો તેમાંજ હું મારી કૃતિનું સાર્થક માનીશ.

માનવી જીવનચરિત્રમાં તેના રૂપ કરતાં ગુણ વાંચનાર સાંભળનારનું મન વિશેષ આકર્ષે છે, સારો બોધ આપે છે. પાર્વતીકુંવરમાં રૂપ કરતાં ગુણ વિશેષ વસેલા હતા, અને તેથીજ તે પોતાનું ચરિત્ર નોંધાવવાને પાત્ર જણાયાં છે. એથી આ ગ્રંથમાં જ્યાં તેમના ગુણ સંબંધી વાત આવે છે, ત્યાં મેં તેમાં હળે એવું વિવેચન કરી મારી તે બાઇ પ્રત્યેની રૂડી લાગણી દર્શાવી છે.

અમદાવાદ, સંવત્ ૧૯૪૬
આશ્વિન વદ ૩૦, દીપોત્સવી.

ગ. શા. **ભટ્ટ.**

अनुक्रमणिका.

કડવું.	બાબત.	પૃષ્ઠ.

—o—o—o—

पार्वतीकुंवर चरित्र.

કડવું ૧ લું. રાગ ધનાશ્રી.

" અદ્‌ભુત લીલા રાસ વિરાજેજી "—
એ દેશી.

આરાધીને હું શ્રી અવિનાશીજી, પ્રણમીને પૂર્ણ પ્રકાશીજી,
વંદીને તે વિશ્વવિલાસીજી, સતિચરિત્ર રચું ઉલ્લાસીજી. ૧

ઢાળ.

ઉલ્લાસ ઉરમાં આણિને, સતિ પાર્વતીનું ચરિત્ર,
સંક્ષેપમાં સંભળાવું સઘળું, સુણો માનવમિત્ર. ૧
કળિકાળમાં કામનિયો કાજે, કલ્પવૃક્ષ સમાન,
સાધન શુભ સજવાનું તે છે, ન મળે એ સમ આન. ૨
પુરૂષને પણ પૂર્ણ રીતે, મનન કરવા જોગ,
કુળવતી સતિચરિત છે, ભાગવા ભ્રમણારોગ. ૩
જેના ગુણ ગણિ રાખિ હૃદયે, ધારિ તેનું ધ્યાન,
તેના પતિએ ત્રૂઠિ તે પર, રચ્યું એનું આખ્યાન. ૪
પાર્વતી ગુણનું પારિજાતક, વાવ્યું મહીપતરામ,
હું વાસના તેની વિસ્તારૂં, રાખિ ઉરમાં હામ. ૫
છું કસ વગરનો રસરહિત, સ્થુળ બુદ્ધિનો હું ઠોઠ,
મતિ વિના ગતિ સતિગુણ કથવા કરૂં હલાવી ઓઠ. ૬

પવન ચંદનવનથિ વહેતો, વખાણે જનજાત,
ગુણકથન ગુણિ જનનું તેવું, વખણાએ ભલિ ભાત. ૭
એવું જાણી હર્ષ આણી, ત્યાગિ શકિત વિચાર,
પવિત્ર પ્રમદા પાર્વતીના દાખું ગુણ ઉદ્‌ગાર. ૮
જેના ગુણનું ચરિત ચારૂ, કંથે રચિયું રીઝી,
અહો ! ભુતળમાં ભામની, સતિ જોતાં ન જડે બીજી. ૯
તેવિનું હું આ તકે, જીવનચરિત કહું કોડે,
છે ઉચિત અહિપતિ*ઉચરવાને તદપિ કહું એક મ્હોડે. ૧૦

કડવું ૨ જું. રાગ મારૂ.

"ઓખા કહે છે ગુણને સાહેલી, લાવ નાથને વહેલી વહેલી"—
એ દેશી.

તાપીતટપર પુર રઢિયાળું, ' સુરત સોનાની મૂરત ' વાળું;
તેમાં નાગર ગૃહસ્થનિ નાત, વડનગરી છે શુભ વિખ્યાત. ૧
એમાં સંવત અઢાર સત્યાશી, માર્ગશીર્ષ વદ એકાદશી;
મહેતા સાહેબરાયજી ઘેર, પાર્વતી જનમ્યાં શુભ પેર. ૨
મંછાગૌરીઉદર અવતરિયાં, જેણે કુળ અજવાળાં કરિયાં;
ત્રીજાં સાહેબરાયનાં તનયા, હતાં પાર્વતી બીજાં ઉમયા. ૩
પાર્વતી પાર્વતીસમ પુનીત, પતિપદમાં જેનું શુદ્ધચિત્ત;
ઉમા થકિ અદકો ગુણ એક, હઠરહિત જણાણો વિશેક. ૪
દક્ષતાત ગૃહે યજ્ઞ જાણી, ભવાની હઠ પૂર્ણ ભરાણી;
નાથે ના કહ્યું પણ નવ માની, સતિ સંચરિ મતિ ધરી પાંની ૫

---

* શેષનાગ (હજાર મુખવાળો જે શેષ તેને કહેવા યોગ્ય છે.)

સીતા વન વસી મન નવ માર્યું, કરાવવા કંથથી નિજ ધાર્યું;
માયાવી મૃગચર્મને માટ, નાથને ઉપજાવ્યો ઉચ્ચાટ. ૬
એવું કામ કદા આ સતિયે—કર્યું ન હતું જાણ્યું જેને પતિએ;
જનમાં વસી મન વશ રાખી, રહ્યાં પાર્વતી ષડરિપુ* પાખી.
પતિવ્રતને દૃઢ અનુસરિયાં, પીડ પ્રૌઢ પડે નવ ડરિયાં;
નાથની બની નૌકા સારી, ઇચ્છિત કાંઠે મૂકયા ઉતારી. ૮

ચાર વર્ષની વયમાં માતા, દેવલોક ગયાં સુખદાતા;
માતામહિ મણિકુંવરે જેનું, પછી જતન કર્યું શુભ એનું. ૯
પાંચમે વરસે તેહ પરણી, જેની કલેશરહિત હતિ કરણી;
તાતનો પ્રેમ પૂરણ પામી, વેદના એથી ઉરની વામી. ૧૦

ગાનતાનમાં તાતજી પૂરા, બુદ્ધિમાન હતા બહુ શૂરા;
ફારસી કલમે વિખ્યાત, વહેમની માનતા નવ વાત. ૧૧
ગુણ તેમના તનયા મધ્ય, ઝળકી ઉઠયા જોતાં સદ્ય;
વડઆઇએ વહાલ વધારી, દૌહિત્રીને સદ્ય સુધારી. ૧૨

લખતાં વાંચતાં ત્યમ ગાતાં, શીખવ્યું નવ ચાતાં તાતાં;
ધ્રુવાખ્યાન મામેરૂં§ મોઢે—કર્યું પાર્વતી કુંવરે કોડે. ૧૩
ઓખાહરણ નળાખ્યાન સારૂં, શીખી દશમ વાંચવા વારૂં;
મહિમન્ શિવકવચ સંસ્કૃતમાં, શીખવ્યાં માતામહિયે તે તકમાં. ૧૪

આદિત્યહૃદય હૃદય કર્યું જેણે, વિસ્તાર્યું જ્ઞાન વળતી એણે;
ન્હાનપણમાં કાન એકપાક પીયે, ડ પરમ સહી વિધિ વાંકે. ૧૫

---

* ૭ શત્રુ—કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, અને મત્સર, એ ૭ વિકાર.+ સિંહ મહેતાનું મામેરૂં.

કાન માથું કોહ્યું થઇ અશાત, વૈદ્ય શંભુરામે કીધ શાત;
પણ વિરૂપ એથી શિર થયું, નાસુર પાછલે ભાગે રહ્યું. ૧૬

વળણ.

તાલ પડી નાસુર હતું, પણ શિર વેણિ* વિશાળ,
વાળી શોભિત શિયળની, ન ચઢયું એપર આળરે. ૧

કડવું ૩ જું. રાગ મેવાડો.

"વડી વેવાણ રિસાયાં જાણી, લક્ષ્મિજી પાસે આવ્યાંજી"—
એ દેશી.

રાવ સાહેબ મહીપતરામનિ, પત્ની પરમ પુનીતજી;
સંસાર નિજ શોભાવા લાગી, પાર્વતિ રૂડી રીતજી. ૧
સાસૂનું સુખ એહ સતીને, ન હતું મૂળથિ માંડીજી;
કંથને મેલી સવા વરસના, મરણ શરણ થયાં માડીજી. ૨
એકજ વર્ષે મોટા ન્હાની વયના વર વરી છોટાજી;
તોપણ તે શું લગી લગની, ગુણ ગ્રહી મન શું મોટાજી.
ભણતા ભવના સાથી તે તક, ભવ આ ભામા કેરોજી;
સાસુ વિના સુખ માંહે ન હતો, પણ ગુણ ગ્રહ્યો ઘણેરોજી.
સ્વામી કે સાસરા પક્ષીની, વાત હિણી આ વનિતાજી;
સ્વપ્ને પણ ઉચરી નવ જાણી, પરવશ દિન બહુ વીત્યાજી.
વિનય ગુણે વશ કીધા સ્વામી, ક્ષમા ખડ્ગથી દૂષજી;

---

* જોકે તાલ પડવાથી શિર વિરૂપ થયું તોપણ તેણે શીયળવ્રત મોટી વેણી પોતાને મસ્તકે વાળી શોભા ધારણ કરી. એ વેણી કોઇપણ આળ રૂપી મેલ ભરાયો નહિ.

કાપી નાખ્યો એમ કામનિયે, કાંપ્યો એથી કલેશજ.
સરખું સિવવું, ભાત ભાતના શીખી પાક નિપાવાજ;
જે તકમાં આ જુવતીજન, લાગ્યા ગાવે ત્યારજ.
વીસ વર્ષની વામા થઈ પણ, આવ્યું નવ સીમંતજ;
માન થશે આ માનની કેરું, તોપણ નહિ નિશ્ચિંતજ,
અરપર ખોટીમાં ખામિ ન પડી, વંધ્યાપણુંભય આવેજ;
જે તકમાં જુવતી એ ભયથી, નાખે જેમ નચાવેજ.
યંત્ર મંત્ર ને જાદૂ ટોણાં, તુચ્છ ગણ્યાં ગુણવતિયેજ;
બાધાથી ન અંધાઈ કદા, શુદ્ધ જાણ્યું સાચી મતિયેજ.
મનના વહેમ વિદારી નાખ્યા, પ્રભુ આસ્થાઅસિ*ધારીજ
પતિને તાપ પુરો ઉપજ્યો, સનેહ ઉર ઘણુ ધારીજ.
વસ્તી વગરનું જોઈ વનિતા ત્યાં લગિ પિયુ પરતંત્રજ;
સારાઉમાં મગ્ન સુખ માની, ચલવ્યો ઘરનો તંત્રજ.

વલણ.

ચલવ્યો ઘરનો તંત્ર ચારુ, ચતુરા ચિત હર્ષ ઘણું;
ભગવંતે શુભ સદાય આપી, વખાણ કરું શું કેતણું.

કડવું ૪ થું. રાગ ચોપાયાની દેશી.

"વૈશંપાયન કહે પેર સાંભળો રાજા જનમેજય રાય"—
એ દેશી.

અંગ્રેજ મુલકમાં મોતીહાર નામ પ્રથમ નીમાયા,

---

* તરવાર—પરમેશ્વરની આસ્થારૂપી તરવારથી મનના વહેમ કાપી નાખ્યા.

ચાર રૂપિયાને દરમાયે, સતિના સાસૂજાયા.
ચૌદ પગારે આસિસ્ટંટનિ, નોકરિ મળિ પછિ ત્યાંહે,
વિચાર સુધર્યા કેળવણીથી, ભળ્યા સુધારા માંહે.

એથી નાથ તણી નિંદા, કુળવતિને કાને આવી,
તોપણ પણ નવ ચૂકી ચતુરા, પતિપક્ષે ચિત લાવી.
કેળવણી માહાત્મ્યે મહિલાની તુલના કીધી કંથે,
પરણીને પ્રિય પ્રાણ ગણી, પતિ પળ્યા પ્રેમને પંથે.
દારાને દાસી ગણવાદિક, અણસમજણ ગઇ નાસી,
માનનિ સાચી મિત્ર અહો ! ઉર વિચાર સુધર્યે ભાસી.
પતિ સંગતથી પાર્વતિના વિચાર સુધરવા લાગ્યા,
ધર્મ વિષેના દૃઢ કીધેલા, તે નવ તરતજ ત્યાગ્યા.

તંત કરી નવ તે પર નાથે, બળ બદલાવા કીધું,
નમ્ર ગુણે નારિયે નાથમન, નિજમાં વાળી લીધું.
લોકહીતમાં એ લલના, પતિ કામ લાગિ એક લક્ષે,
રાજી રાખે નીજ રમણને, રહિ પૂરી તે પક્ષે.
સૂરતમાં "પરહેજગાર" નીકળતું માસિક પત્ર;
તંત્રી તેના નાથ નિમાયા, લાયક લેખઇ તત્ર.
તે જન હિતના કામે કામિનિ, કંથ કાંમમાં કોડે,
પત્ર વ્યવસ્થા કરવામાં, વળગે કામે પતિ જોડે.
તરણાવસ્થામાં તારુણિતન, બહુ રીતથી બગડયું,
દાંત પડયા નબળા, દમ ઉધરસ વળગી વપુને * રગડયું.

---

* શરીરને.

પણ નવ મંદ બની એ અબળા, સ્વામી સુખ દેવામાં,
આનંદ ને ઉત્સાહ ધર્યો અતિ, પતિની શુભ સેવામાં. ૧૨

વધાઇ.

સેવામાં આનંદ માની, સુરતથી મુંબાઇ જવા,
ઇચ્છા જણાવી અતિ ઘણી, ધણીની સુખશાતા થવા. ૧

કડવું ૫ મું. રાગ ગરબીનો.

"અલબેલિડ અંબે માત, જોવાને જઇએ"—
એ દેશી.

સ્વામી સુખ ઇચ્છતી જાણુ, શુભ સતિ પાર્વતી,
પતિ એજ પોતાનો પ્રાણ, ગણતી જ્ઞાનવતી. ટેક.
એલ્ફિન્સ્ટન કોલેજે મુંબાઇ, સ્વામિ ગયા જે વારરે,
ઇચ્છા જણાવી હૃદયતણી ધણિ, થઇ પોતે તૈયાર. શુભસતિ૦ ૧
ઘરકામનિ હરકત હરવાને, કામનિ ધરિ અતિ કોડરે,
અભિલાષા દર્શાવી પૂરણ, જાવા જીવન જોડ. શુભસતિ૦ ૨
એથી અભિરુચિ જાણિ શ્વશુર, સતિ મોકલી નિજ સુત સાથરે,
ઘર માંડ્યું મુંબઇમાં જેણે, સ્થિતિ અનુકૂળ નિજ નાથ. શુભસતિ૦ ૩
જોતાં વય એકવીસ વર્ષની પણ લક્ષણ બત્રીસરે,
ભર્યાં, તે શું સુખી ન કરી શકે, પોતાનો પ્રિય ઇશ.* શુભસતિ૦ ૪
સ્વતંત્રતાથી ઘરનું સૂત્ર ચલવતાં ઝાઝી જોડરે,
રાત્રી વિતે રવિ કિરણ પ્રસારે, એ રિત દીઠી એક. શુભસતિ૦ ૫
પ્રસન્ન પતિ એ થકી થઇને, દીધો નીજ પ્રધાનરે,

---

* પતિ—ધણી.

ડહાપણ દેખી કદી ન ઉવેખી, આપ્યું પ્રતિદિન માન. શુભસતિ૦
પ્રાતઃસમે પ્રભુનામ સ્મરી, સતિ વળગતિ ઘરને ધંધરે,
સુતી નહિ દિનમાં આ દારા, બાંધ્યો એવો બંધ. શુભસતિ૦ ૭
ઘરનો પાયો એ બે ગુણથી, નાંખ્યો નિર્મળ નારરે,
આળસનો પ્રથમેથી એણે, પૂર્ણ કર્યો સંહાર. શુભસતિ૦ ૮
કરકસરે ઘર-નાવ ચલાવા, બની સુકાની સારરે,
પિયુને આળ કશું નવ આવે, ત્યમ ખેડયો સંસાર. શુભસતિ૦ ૯
સ્વચ્છ હૃદયની સ્વચ્છ રાખતી ઘર ને ઘર શણગારરે,
પિયુને પ્રીત પુરણ ઉપજાવા, સદા રહે તૈયાર. શુભસતિ૦ ૧૦
નાહી ધોઇ આ નિર્મળ નારી, જપતી પ્રભુના જાપરે,
રાંધતાં પણ રટતી રામા, જેનિ હતી ઉર છાપ. શુભસતિ૦ ૧૧
સૂર્યપૂજા પર શ્રદ્ધા એના ઉરની હતિ ભરપૂરરે,
હરિ હર દેવી દેવાદિક જેના દીલથી ન હતાં દૂર. શુભસતિ૦ ૧૨
પાકક્રિયામાં પકવ બનેલી, રાંધી રૂડિ રસોઇરે,
પિરસે પતિને પ્રેમ ધરીને, રહે હરખે સુખ જોઈ. શુભસતિ૦ ૧૩
બે રીતે પોષે આ બાળી, પતિને રૂડી રીતરે,
ઉત્તમ પાકે ઉદર અને ચતુરાઇયે પૂરણ ચિત્ત. શુભસતિ૦ ૧૪
અવકાશે શુભ ભરવું સિવવું, ગાવું હરિ ગુણ ગાનરે,
વાંચવું સાંચવું જ્ઞાન એ કરતી, ધરે ન બીજે ધ્યાન. શુભસતિ૦ ૧૫
ફુવડ અને કુલટાનાં ગુંણની હતિ એમાં અતિ ખામીરે,
સુઘડ અને સતિના ગુણ સઘળા પૂર્ણ રીતથી પામી. શુભસતિ૦ ૧૬
નાથ સ્થિતિ સુધરી ધન મળતાં, પણ ન ધર્યું અભિમાનરે,

જોકે જર જુવતી કર આવ્યો, પણ નવ છુટી બાન. શુભમતિ૦

વગણ.

બાન છુટી નવ ભામની, મંત્ર તંત્ર પર મોહી,
ચતુરા ચોવિસ વર્ષની, પ્રસવ્યા વિણુની રોહિ.

કડવું ૬ ઠું ચોપાયાની દેશી.

પાર્વતિને પાડોશણિયો, બહુ વિધના વહેમે દેખે;
પણ પરવ વિચાર તણી તારુણિ, પગ નવ આગળ મેલે.
નિજ પાડોશી ગોર ઢોંગમાં પહોંચેલો પાખંડી;
મહિમા તેનો પાડોશણિયો આવી ઉચરવા મંડી.
"આઇ પાર્વતી ! શું કહું તમને, એ બ્રાહ્મણ છે એવો;
વાંઝણિ મેણું તરતજ ટાળે, છે પરમેશ્વર જેવો."
બીજી કહે "આઇ એ ભટજીની છે જબરાતી છાપ;
મંત્રપાણિ એનું અજમાવી જુઓ તજી હઠ આપ."
ત્રીજી કહે "હઠ શાને કરવી, તક આ વિનય રૂપાળી;
ચર મુકી ભટ-પાણી પીને થા બહુ બાળક વાળી!"
ચોથી કહે "ચતુરનાં ચંચર, હોય ચીકણાં ઝાઝાં;
વાર્યું એ નવ કરતાં હાર્યું—કરે વગાડી વાજાં."
કહે પાંચમી "પાંચ કહેશું, માનવું તે છે સારું;
એટલડું માનવી અંતે સૌને થાય અકારું."
આમ મંડિ પાંચે માનનિયો માલ બતાવી મોટો;
ગોરે આપ્યું વચનજ આવી, "દઉં ન દિલાસો ખોટો.
મંત્ર પાણિ પીવા પછિથી, ત્રણ માસે આશા થાશે;"

ભટ કહે "બ્રાંતિ તજીને પીજે, ભવની ભાવઠ જાશે.' ૯
રોજ કરણી થાતી તેમાં, થયો આજ બહુ તંત;
પાછળ લાગી પાડોશણિયો, ખરી ધરી ને ખંત. ૧૦

ત્યારે પાર્વતિકુંવર ઊચર્યાં, "બહુ સારું મુજ બેનો;
પતિને પૂછી આપિશ ઉત્તર, મત ઝટપટ લઇ તેનો." ૧૧

કહે ભામાઓ "અરે ભાયડા, બાઇ શું સમજે એમાં;
ગાંડાં શાં એવાં કાઢો છો, ગુપ્ત કામ છે તેમાં." ૧૨
"અરે ગુપ્ત મેં આજ સુધીમાં, કશું નથિ રાખ્યું તેથી;
અને વળી નથિ રાખવું મારે, અણજાણ્યું કશું એથી. ૧૩
માટે મળિ તમને પછીથી, આપિશ ઉત્તર એનો;
નથિ અપમાન તમારૂં કરતી, ક્ષમા કરો હવે બેનો." ૧૪

વળણ.

બેનો ક્ષમા કરો તમે, એમ કહી પતિપાસ;
બન્યા બનાવ તણી બધી, કરિ વારતા પ્રકાશરે. ૧

કડવું ૭ મું. રાગ ધનાશ્રી.

"ખોખલે પંડયે પત્રજ આપ્યું મહેતાજીને હાથજી"—
એ દેશી.

"પાડોશણો પ્રિય કહે છ આપણી, ફરિ ફરિ મુજને એવુંજી;
વંઝામેણું ભાગવું હોય તો, કર તું કહિયે તેવુંજી. ૧
ગોર અમારી નાત તણો છે, ઈલમી પાકો એવોજી;
કામ કરી આપે છે ઝટપટ, જેને મનોરથ જેવોજી. ૨
બહુ ઘર પારણિયાં બંધાવ્યાં, એણે પાઇ નિજ પાણીજી;

વંશ જતા કંઈ કેશ રાખ્યા, વ્યર્થ ન જેની વાણીજી. ૩
માટે તું તેનું મંત્રેલું પાણી–પી પછિ થાને પનોતીજી;
આળસમાં દિન કાં કાઢેછે, રહિશ વિલે મુખ જોતીજી. ૪

હઠ કરિ ભોળી ભામનિયો, બહુ મુજને વ્યર્થ ભમાવેજી:
એકેનો ઉપદેશ મને પ્રિય અંતરમાં નવ ભાવેજી. ૫

ભાવિ પ્રમાણે સર્વ બને છે, દૈવેચ્છાબળ મોટુંજી;
મારા મનમાં દૃઢ છે એવું, છે બીજું સૌ ખોટુંજી. ૬

હરિ ઇચ્છાવણ તૃણ નવ હાલે, ખેલ છે સઘળા ખોટાજી;
જંત્ર મંત્રના કરનારા જન; જાણું ઠગ છે મોટાજી. ૭

પણ પૂઠળ થઇ લાગી બાઇઓ, પાવા પેલાનું પાણીજી;
ઉત્તર શું વાળું હું એમને? છું અતિશે અકળાણીજી" ૮

નાથ કહે તવ "હે સન્નારી, એનો ઉત્તર છે ખાસોજી;
ઓંખારીને તે ઝટ આપો, અંતર નવ અકળાશોજી. ૯

દાક્તર* ભાઉને પાણિ બતાવી, મત તેનો મહિં લેવોજી;
હા તે કહેતો પીવું મારે, ઉત્તર દેવો એવોજી." ૧૦

રૂચિ વાત વનિતાને હૃદયે, માર્ગ ગણ્યો એ સીધોજી;
પાડોશણોને પિયુનો કહેલો, ઉત્તર ઝટપટ દીધે.જી. ૧૧

તવ તે બોલિયો ' પીટયા દાક્તર, સમજે શું તે એમાંજી;
ગાંડાં છો બાઈ જળ જરિ પીતાં, જાયછે શું કહો તેમાંજી. ૧૨
ચાંગળું પાણી માસ ત્રણ લગી, પીતાં સુખિઆં થાશોજી;
મંત્રનાર છે બ્રાહ્મણ, પાણી ચોખ્ખું નવ વટલાશોજી. ૧૩

---

* દાક્તર ભાઉ દાજી.

પહેલેથી નથિ પાઇ આપવી, કરજો અર્થ સરે રાજીજી;
દૂધમાંથી પોરા શા કાઢો? આ'વાં શાં છો પાજીજી!"
પાર્વતિકુંવરે પાક્કો ઉત્તર, દૃઢ રહિને તવ આપ્યોજી;
"ઇશ્વરનો નિયમ કો કાળે, કોથિ ન જાય ઉથાપ્યોજી.
મંત્રથિ જૈયાં છોરૂં થાય તો, રાણી ને શેઠાણીજી;
વાંઝણિયો નવ રહેજ કદાએ, વ્યર્થ વલોવો પાણીજી.
વામા દુખની વિપત્તિઓમાં, વંઝા દુખ નથિ ન્હાનુંજી;
તે ટાળવા આળ જે જે કરવાં, તે પ્રભુચોરી માનુંજી."

વળણ.

માનું પ્રભુચોરી હું એમાં, એમ કહી ન પાણી પીધું;
વિશ્વાસ વિશ્વાધીશનો કરિ, સતિનું કારજ સીધ્યું.

કડવું ૮ મું. રાગ રામગ્રી.

"નળને નિંદે પ્રમદા દાધીજી"--

એદેશી

મંત્ર વિણ ઈશ્વરને તંત્રજી, બાનિ સુધરી આ બાઇની સ્વતંત્રજી
આસ્થામંત્ર હરીનો ફળિયોજી, તેથિ પાર્વતિનો દિન વળિઓજી.

ઢાળ.

દિન વળ્યો ત્રણ માસમાં, એ વારથી નિરધારઃ
સુકાનું લીલું કરે, નિજ કૃપા વડે કીર્ત્તાર.
મંત્રપાણી આણિ આસ્થા, પીધું હોત આ નાર;
"કાકતાલીયન્યાય" થી, સતિ લેત અવળો સાર.
કર્તાફળાનિ અજાણ રહેતાં, તૂત માનત સાચું;

સતિમતી વિક્ષેપ પામ્યે, કામ રહત અતિ કાચું. ૩
પારસ તજી પત્થરશું પ્રીતી કરત નિર્મળ નારી;
પણ, પણ રાખી પ્રભુ શુભ તેનું, પડતિ નરક ઉગારી. ૪
પરમેશ્વર પોતાનાં જનને, કસી પૂરી પેર;
અડીવેળે સહાય આવે, કરી તેપર મહેર. ૫
મહેર કરી આ માનની પર, ઉદર ગર્ભ ઉછેર્યો;
મહિમા પુરણ જણવી પોતાનો, સફળ કર્યો સતિફેરો. ૬
શુકન મુહુર્ત નવ ગણુતિ સાચાં, સ્વામિસંગતિ પામી;
ભૂત જાદુ મૂઠની ભ્રમણા ભલી વિધ વામી. ૭
તેલિયા* ને વળિ ટેલિયા, ઠેલિયા જેણે ઠૂંઠ+;
વ્યતિપાત વૈધૃત વાર વહેમની વાત જાણી જુઠ. ૮
કરસનદાસને "સત્ય પ્રકાશે" પ્રકાશ અંતર કીધો;
જે ઢોંગિ‡ મારગ ધર્મનો તે તુર્ત ત્યાગી દીધો. ૯

---

* સુરતમાં એક વેળા એ બાઇને ઓટલે એક તેલિયો રાજા આવીને બેઠો હતો; તેને એમનાં કાકીજીએ બોલાવી પૂછ્યું કે–આ વહુને છોકરાં કેમ થતાં નથી ? તેલિયો કહે–નવ પૈસા, નવ શેર આટો, નવ પાશેર ઘી ગોળ, પાળી, સિંદૂર, લીંબુ, ને પાણી લાવ; છોકરાં અટકાવનારને પકડી આપું. પાર્વતીકુંવરે તેને કાઢી મૂક્યો. તેણે કહ્યું—તું છ માસમાં આંધળી થઈશ. આથી એ બાઈનાં બેન વગેરે બેશ ડરી ગયાં પણ એ બાઈ નીડર રહી હતી. + ઠૂંઠે ઠેલ્યા–ગણકાર્યા નહિ. ‡ પોતાના બાપીકા ધર્મ ઉપરથી આસ્થા ખશી નહોતી, પણ ધર્મનો જે માર્ગ ઢોંગી અને અનીતિવાળો એમને કરસનદાસ મૂળજીના પત્ર દ્વારાએ જણાયો તે માર્ગ ત્યાગ કર્યો. આ સમયે કરસનદાસે "સત્યપ્રકાશ" દ્વારા વલ્લભાચાર્ય ઉપર બહુ ઉપાડ કર્યો હતો.

બુદ્ધિવર્ધકકન્યાશાળે, કામની ધરિ કોડ;
જાતી પરીક્ષા કારણે, મન તણે ઉજ્વળ મોડ. ૧૦
પતિપર ઉદાર આ દાર રહેતી, તન મન ધનથી પૂર્ણ;
નિજ પહ્નું પતિકામ દેવા, થઇતિ આતુર તૂર્ણ,* ૧૧
સાધારણ સતિચરિત ચારૂ, યથા યોગ્ય સંક્ષેપ;
સાર ગ્રહિ ગ્રહિ અત્ર દાખ્યાં, વર્જિ મનવિક્ષેપ. ૧૨
પણ પતીસુખદાયિનીની, વાત હવે કહું મોટી;
કસ જણાવ્યો આ કામની, ચઢિ પૂર્ણ દુઃખ કસોટી. ૧૩

વળણ.

કસોટી દુઃખ કેરિ ચઢી, ધણિ દુઃખની થઈ ઢાલ;
સંકટમાં સરખી રહી, વધારિ વનિતા વહાલરે. ૧

કડવું ૯ મું. રાગ દેશાખ.

" બોલ્યો નાગ કરી પરણામ, મારૂં કરકોટક છે નામ"--

એ દેશી.

મૂળથી આ મહિલાના સ્વામી, પદ કેળવણી તણું પામી;
જશ પામ્યા હતા અતિ સારો, હતા સુધરેલ જેના વિચારો. ૧

---

*જલદી–રા. સા. મહીપતરામ કોલેજનો અભ્યાસ પૂરો કરી 'લૉક્લાસ" માં દાખલ થએલા ત્યારે રીડના પ્રોફેસર સાહેબની તેમના ઉપર પૂર્ણ કૃપા હોવાથી, તેમને સોલિસીટરના "આર્ટિકલ કલાર્ક" કરવા ઇચ્છા જણાવી હતી. એ કામમાં રૂ. ૪,૦૦૦ પ્રથમ ખર્ચવા પડે છે, તે માટે પોતાનું સઘળું ઘરેણું આપવા એ બાઇ તૈયાર થયાં હતાં.

તેથી સાહેબ હોપ સુજાણ, હતો જે કેળવણિનો ભાણ;
ખંત ખેપી સુધારાનો સાર, હતો ઇન્સ્પેક્ટર એ વાર. ૨

તેણે ઉત્સાહ ઉરમાં આણી, પાર્વતી પતિ યોગ્ય પ્રમાણી;
વાત કહિ અતિ વહાલ ધારી, કેળવણી રીત દેવા સુધારી. ૩
"જાઓ ઇંગ્લાંડ મહીપતરામ, જુઓ ત્યાંનું કેળવણી કામ;
શિક્ષણ રીત ત્યાંની સર્વત્ર, શીખી દાખલ કરી દ્યો અત્ર. ૪
એથી લાભ થશે બહુ સારો, થાશે કેળવણીમાં સુધારો;
ખર્ચ થવાની હરકત હરીશ, લાભ તમને હું સારો કરીશ." ૫
વિચાર ઉત્તર દેવા કહીને, કહ્યું કામની પાસે જઇને;
"શુણ શાણી હે મુજ ઘર રાણી, ઉત્તર આપજે કહું તે પ્રમાણી." ૬

એમ કહીને હોપકથનનો–સાર ભાખ્યો જણવિ મત મનનો;
તવ તારુણી વાત વિચારી, હા વાળવા વાણિ ઉચારી. ૭
તેથી હા કહી હોપને જઇને, સાવધાન સારી રિત થઇને;
ગુપ્ત રાખિ આ ગુહ્યનિ વાત, જણ ત્રેણે આ તક બલિભાત. ૮

ગુજરાતીશાળા-પરીક્ષક–હતા મહીપતરામ તે તક;
અમદાવાદ રહેતા ત્યારે, વાત બનિ આ બધી હતિ જ્યારે. ૯

નરનારી આ નગર મોઝાર, પામ્યાં વસિ થોડું પ્રેમ અપાર;
મૈત્રિ સારા કુટુંબનિ સાથે, કીધી પાર્વતિયે નિજ હાથે. ૧૦

પાડોશી તણી પ્રીત વધારી, પાર્વતિયે સુસ્નેહ સમારી;
થઇ બહુ પ્રમદા તણી પ્યારી, વશીકરણ વિનય તણું ધારી. ૧૧

નિજ વાસના વનિતા વિસ્તારી, પતિસહ નડિયાદ પધારી;
નાથ બદલી ખેડાભાગ માંહીં, થાતાં આવવું પડિયું આંહીં. ૧૨

વળણ.

આવવું પડિયું આંહિ પછીથી, બનિયું શું વૃત્તાંત ?
ભાખું તે હું ભાવથી, શુણુ જો થઇ સૌ શાંતરે. ૧

કડવું ૧૦ મું. ચોપાયાની દેશી.

અમદાવાદ વિભાગથિ બદલી, ખેડાવિભાગ માંહી–
થાતાં નાથનિ સાથ સુનારી–આવ્યાં નટપુર*યાહી.
એ અવસરમાં હોપ તણો આવ્યો પતિ ઊપર પત્ર;
જવા વિલાયત તણિ મતલબનો, આટોપી સા અત્ર.
તેથી તારુણિસહ સ્વામી–સૂરત જઈ ત્યાં તે મૂકી;
મુંબઇ હામ ધરીને ચાલ્યા, સ્નેહવેલ કરિ સૂકી.
પણ, પણ પતિનું રાખનારિ સતિ, અતિ મન વ્યાકુળ હોતાં;
વાત ન આ કો આગળ કહિ જરિ, પાનીએ ચિત પ્રોતાં.
પણ અદશ્ય પાંખાળિ વાતનો, થાય ન કરતાં થોભ;
વિચરે દાટી હોય તોય જયમ જાય બિલાડી મોભ.
કેળવણી ખાતાના ઉપરી, હાવર્ડે ધરિ હેત;
પાર્વતિ–પતિને જાવાનો, કરવા માંડયો તો વેત.
પણ ઊપડવા પહેલાં ઉપડી, વાત પ્રાંત આ આખે;
" મહીપતરામ વિલાયત જાએ, " જે તે મુખથી ભાખે.
ખળભળિ નાગરિ નાત બધી, ગુજરાતે પેઠો-ઘોળ;
ચતુર જનો પણ ચિકણા થઇને કીધી ચોળાચોળ.

---

* નડિઆદ.

નાત બહાર કાઢવા નાગરો, કમરો કસવા લાગ્યા;
ભડકણ મિત્રો આ બિયાના, ભડકણ થઇ એથી ભાગ્યા. ૯
સગાં સાગવાં થવા આગવાં, વેણ ઉચારવા લાગ્યાં;
વજ્રબાણ વાક્યોનાં વનિતા—હૃદય વિષે જઇ વાગ્યાં. ૧૦
કાકીજી પાર્વતિ કેરાં, તેને નિજ સાથે લઇને;
ઝટપટ મુંબાઈ જઇ પહોંચ્યાં, અટકાવા અધિરાં થઇને. ૧૧
ઉપદેશી ભત્રીજાને, અડચણ બહુ વિધ બતલાવી;
કાંતા* પછિ નિજ કાંત§ પાસ, એકાંતે પહોંચી આવી. ૧૨
નાથ કહેછે હે નારી, મારી હિંમત છે છૂટી;
દેખેછે તું નિજ દૃષ્ટે દશ દિશામાં જ્વાળા ઊઠી. ૧૩
નવું કામ છે આ તેથી, છે નવાઇ જનમાં ફેલી;
સાહસ મોટું કરવું મારે, રે ! શિર આધું મેલી. ૧૪
જોખમ એમાં છે અતિ ભારે, સોસવું પડશે તારે;
અરે ! કાંકરો કાઢિ નાખવા, ઉલટી વર્ણો ચારે. ૧૫
સગાં મિત્રથી કોઈ રીતની, ન થશે પાકી પક્ષ;
વનિતા! વ્યવહારે વિપત્તિના ઉગશે બાવળવૃક્ષ. ૧૬
નૌકા ન્હાની નબળિ‡ આપણી, દુસ્તર દરિયે તરવો;
સાપે છછુંદર સાહ્યું છે, હવે કહે શો વિચાર કરવો? ૧૭

વળણ.

કરવો શો વિચાર હાવે મત દો ધારી ધીર;

---

* સ્ત્રી–પાર્વતીકુંવર. § કંથ– મહીપતરામ. ‡ પોતાના પક્ષના સુધારાવાળા સુઠીભર છે, અને તે સામે વિરૂદ્ધ પક્ષનો મહાસાગર ગાજે છે.

સ્વામીસુખદાતા તદા, ઉચરી *વનિતાવીરરે. ૧

કડવું ૧૧ મું. રાગ પ્રભાત.

પ્રાણપ્રિય પીડ ધરશો ન કદિ પિંડમાં, પ્રભુ કરે તે સદાકાળ સારૂં;
જાઓ વીલાયતે જરૂર જીવન તમે, સુમત એ વાતમાં છેજ મારૂં. ટેક
સત્યનો ટેક સચ્ચિદઘન રાખશે, મન વિષે ધ્યાન તેનું ધરીને,
પરવરો આળ પંપાળ સૌ પરહરી, ડગમગી જરિ ન જાશો ડરીને.
પ્રાણપ્રિય૦ ૧

અડચણો અતિઘણી મેં.શુણી કાન છે, હાથ ચિત રહે નહીએવી મોટી;
વિપતિ-વાદળ ચઢી આવશે શિર ઘણું, વાત તે પણ નથી નાથ ખોટી.
પ્રાણપ્રિય૦ ૨

નાત બહાર જશે જન્મ આખો વૃથા, દીકરી પુત્રને કો ન દેશે;
વંશ રહેશે નહી એથિ પ્રિય આપણો, લાડકી પ્રસવિ તો તે ન લેશે.
પ્રાણપ્રિય૦ ૩

વાત આ રીતિની ભીતિ ભરિ સાંભળી, વિકટ જળમાર્ગ છે ત્યાં જવાનો
વહાણ ચઢવે નથી લહાણ કો રીતની, ખેલ છે જીવ જોખમ થવાનો.
પ્રાણપ્રિય૦ ૪

થરર થરકાટ છુટે શુણી વાતને, તોય પણ ધિરજ હું નાથ ધારૂં;
બોલ્યું નિજ પાળવા પરવરો, નવ ડરો હેત ધરિ હા સુખેથી ઉચારૂં,
પ્રાણપ્રિય૦ ૫

નાથ નથિ કોઇનું ખોટું કરવા જતા, દેશહિત કામ ધરિ હામ જાઓ

---

* બહાદુર સ્ત્રી.

અહિત કદિ આપનું એથી હરિ નહિ કરે, સંશયી શ્યામ નવ નામ થાઓ.
પ્રાણપ્રિય૦ ૬
પાણિ નિજ જનતણું પ્રભુજિ પોતે જુએ, નવ ખુએ તેહનો ટેક રાખે;
સત્યને ત્રાજવે જગતત્રાતા ધસી, વિઘ્નવાદળ વિખેરીજ નાખે.
પ્રાણપ્રિય૦ ૭
રાય હરિશ્ચંદ્રની સા'ય હરિએ કરી, ટેક પરિપૂર્ણ તેનો તપાસી;
સુધનવાને ઉધાર્યો કહ્યા તમથી, નરસિયાની કરી ફોક* હાંસી.
પ્રાણપ્રિય૦ ૮
આપ એ રીત ધરિ ટેક પણ લીધનો, રાખિ વિશ્વાસ પ્રભુનો, પધારો;
વિઘ્ન આપત્તિ અતિ આવશે તાવશે, દેખશો દુઃખ-દવનો વધારો.
પ્રાણપ્રિય૦ ૯
પણ નહી હારશો ભાર શો છે? ગણી, ભજવશો વેશ પૂરો લિધેલો;
તો ત્રિભુવનધણી સહાય આપી ઘણી, રાખશે ભવ કૃતારથ કિધેલો.
પ્રાણપ્રિય૦ ૧૦
સ્વપ્નમાં આશ હોશે ન જેની કદા, તેનિ તનયાશું સુત આપ વરશે;
હાલ નિંદા નકામી થશે પારવનિ, સ્તુતિ થઈ અંત સૌ અર્થ સરશે.
પ્રાણપ્રિય૦ ૧૧
હિંમત હાર્યા થકી હાંસિ પ્રિય બહુ થશે, નરસ અતિ લાગશે ઊપરીને;
માટ ઉચ્ચાટ મુજ માટનો સૌ તજી, જાઓ હરિનામ મનમાં સ્મરીને.
પ્રાણપ્રિય૦ ૧૨

---

* નરસિંહ મહેતાની જે હાંસી થયેલી, તે મોસાળું વગેરે કરી મિથ્યા કરીને તેની મહત્તા વધારી.

કડવું ૧૨ મું. રાગ ધનાશ્રી.

પત્નિતણું પણ જોવા પતિયે, પૂછી વાત જવાનીજી;
જેમાં અડચણ અતિશય ભારે, નિજ શિર દાખિ થવાનીજી. ૧
તે શુણિ રંભા ડગી નવ જરિયે, શૂરત્વ નિજ ઝળકાવીજી;
બિરદાવે ક્ષત્રાણિ ક્ષત્રિને, તે રિત તુર્ત જણાવીજી. ૨
સરાણરૂપ બનીને બાળી, ધણિતીખે ધરિ ધારજી;
એથી વાત જવાનિ વિલાયત, નાથે કરિ નિર્ધારજી. ૩
એક માસની સાગરવાટનિ, સામગ્રી તૈયારજી;
કરવા કોડ ધરીને લાગી, વનિતા આ તે વારજી. ૪
ઊપડવાનો અવસર આવ્યો, શુદ પાંચમ મંગળવારજી;
સંતત્ ઓગણિશ સોળના ચૈત્રે, ચિંતાતુર થઈ નારજી. ૫
વહાલાતણા વિયોગધૂમ્રથી, આંખે આવ્યાં પાણીજી;
આમુઝાણી શાણી ધણિ એથી, વદી શકી નહિ વાણીજી. ૬
મિત્રો વિદાય વેળા પતિના આવેલા હતા પાસેજી;
તેથી તારણિ તે તક કશુંએ, ઉચરિ ન રૂંધિત શ્વાસેજી. ૭
નીકળતાં ઘરમાંથી લીધો, સુત સતિને ખોળેથીજી;
હૃદય ચાંપિને ચુંબન કરિયું, ચિતને બહુ ચોજેથીજી. ૮
એ અવસર દંપતિની ઉરગતિ, પિગળીને થઈ પાણીજી;
નેત્રદ્વારે આવી નેત્રે, સામાને સમઝાણીજી. ૯
આ સુત પહેલાંની નિજ સંતતિ, ઉછરી ન હતી શેષજી;
વાંઝિયાબારનિ પુંજી ઉપર પ્રેમ, તેથી હતો વિશેષજી. ૧૦
કઠણ હૃદય કરિ કંથ સિધાવ્યા, કામનિએ ધીર ધારીજી;

સુતસહ મુંબઇમાં રહિ બાળા, બહુ જેની બલિહારીજી. ૧૧
પતિમિત્રો આ પતિવ્રતા ઘર, જાતા ધીરજ દેવાજી;-
ગંગાદાસ, ધિરજરામ દાક્તર આત્મારામજિ જેવાજી* ૧૨
શરીર સારૂં ન રહે મુંબઇ, પતિઆજ્ઞા જવ આવીજી,
જ્યેષ્ઠ પુત્રને લઇ આ જુવતી, સુરત તરત સિધાવીજી. ૧૩
વૃદ્ધ શ્વસૂરે કરિ સાંત્વન કહ્યું, વહુ સંકોચ ન ધરશોજી;
જિવતાં સુધિ નહિ પડિશ હું જુદો, રહિશ તમારા સરશોજી†. ૧૪
ડરશો નહિ મનમાંહિ જરી, હરિ કરશે રૂડાં વાનાંજી;
માટે વાટે ઘાટે શુણિ કશું, છણ છણશો નહિ છાનાંજી. ૧૫
આસ્વાસન સસરે કરિ રાખ્યાં, વહુને રૂડી રીતીજી;
અકળામણનો પતીવિરહનો, વરસ દિવસ ગયો વીતીજી. ૧૬

વળણ.

વરસ દિવસ વીત્યા પછી, તરસ શમવા કામ;
સંગમસાગર ઊલટી, લાવ્યો શ્યામા-શ્યામરે.§ ૧

કડવું ૧૩ મું. રાગ રામગ્રી.

પતિ સતિને મળ્યા જવ આવીજી, વેષ લીધેલો પૂર્ણ ભજાવીજી;
પણ નાતકટાક્ષ નિહાળીજી, મનોવૃત્તિ વિવેકપંથ વાળીજી. ૧

---

* રા. ગંગાદાસ કિશોરદાસ, દા. ધીરજરામ, દા. આત્મારામ પાંડુરંગ. † સાથે-પક્ષમાં. § પતિ સાગરના પ્રવાસે ગયા હતા તે સાગરને પાછા લાવ્યા ત્યારે સંગમસાગર એટલે મેળાપ કરનારો દરિયો એવું વિશેષણ આપ્યું છે.

કંથ છતે રહે કામની, અળગી જે એથી;
પાપણિ દુખની તાપણી, તુચ્છ કો નથિ તેથી. નારી૦ ૭
સતિ દૃષ્ટાંત નહી જડે, પતિ વિમુખ રહ્યાનાં;
કુલટાનાં મુજ કંથજી, નથિ ચરિત કહ્યાનાં. નારી૦ ૮
સતિ સીતા ને દ્રૌપદી, વન જીવન જાતાં,
જનમાં રહિ નહિ હઠ ગ્રહી, શોધ્યાં દુખ અતિ તાતાં. નારી૦ ૯
કંથની સંગે કામની, દુઃખમાં સુખ માન્યું;
સ્વામી વિના રહેવા વિષે, સુખમાં દુઃખ માન્યું. નારી૦ ૧૦
સન્નારિને જ્યાં નાથજી, ત્યાં છે નવ નિધિ પૂરી;
સ્વામી વિનાની સાહિબી, સમજેજ અધૂરી. નારી૦ ૧૧
પુત્ર પિતા પરિવારમાં, રહેવું પતિ પાખે;
ગોળ વિના કંસારનો, સ્વાદ તે જ્યમ ચાખે. નારી૦ ૧૨
પુત્રને કન્યા નહિ મળે, તેનો તાપ ન ધારૂં;
"બ્રહ્માનો વંશ જતો નથી," મત એ છે મારૂં. નારી૦ ૧૩
સંતતિ થાશે સુતાતણી, લાજ રાખશે હરજી;
પાણિ પહેલાં મોજાં કશાં, કાઢવા ધીર વરજી*. નારી૦ ૧૪
નાતની ગરજ નથી કશી, મારે નાથ ત્યાં નાત;
કંથદ્વેષી નિજ જાતના, મારે મન છે કજાત. નારી૦ ૧૫
મરવું જિવવું સુખદુખ સહુ, પતિસહ પ્રિય માનું;
પિંડ છતે જૂદી નહિ પડું, પડ્યું જે સહ પાનું. નારી૦ ૧૬
કાયાથિ છાયા છૂટી કદી, પડતી નથિ સ્વામી;
તેમ તમથિ જૂદી નહિ પડું, કહું છું શિર નામી. નારી૦ ૧૭

* ત્યાગ કરીને-ધીરજ છોડીને.

વળણ.

શિર નામી વિનતી કરી, રહિ રામા પતિ સાથ;
વાટે ઘાટે નાતમાં, પછિ શી વિસ્તરિ વાતરે. ૧

કડવું ૧૫ મું. રાગ મારૂ.

"મેહેતે વજાડયો શંખ, સમર્યા વનમાળી"—
એ દેશી.

ચૌટે ચકલે ને ચોક, ચર્ચા રહિ ચાલી;
કુથલી વણ કોપણ ઠામ, રહ્યું નહિ તહિં ઠાલી. ૧
વાટે ઘાટે ને હાટે લોક કરે વાતો;
મળિ માનવિયોનો સંઘ, જરૂર જોવા જાતો. ૨
પેલો નાગર જેવો હોય, વિલાયતિ તો આવો;
બીજો કહે, ચંદૂભાઈ, મને તે બતલાવો. ૩
જો જો ખંડૂ ઓ ઊભો, બારીમાં પેલો;
કાં'છે! કાં'છે! ગૂલાબ, કહે ઘાંચી ઘેલો. ૪
લલિતા કમળા ઉઠિ ધાઈ, માળ થકી હેડી;
પુછે પાંચેક સખિયો પાસ, માળમાં જે બેઠી. ૫
પડતું નાખી ઓ અલિયો, ઝટપટ કાં' ચાલી?
જોવા જોવા વિલાયતિ ચાલો, બોલી તે બાળી. ૬
ઓ આવે ચમકતી ચાલે, જો ચંદનગવરી;
માણકમા કહે, રહો છાનાં, મુકો મોંની લવરી. ૭
ઠઠ બારી અટારી માંહિ, જુવતિયોની જામી;

જોવા રસ્તેથી જાતાં, પાર્વતિના સ્વામી.
મુખ મરડી કરે કટાક્ષ, ખાળિ કો કરિ ચ.ળા;
નાના નણદી જરિ જુઓ, જાય વર રૂપાળા!
એક બોલી દૈયર એની, બોળ્યો ભવ બાઈ;
રહિ ભેળા એથી આપ, ઉતાવળિ મસ થાઇ. ૧

ખળભળી નાગરી નાત, ચઢી બહુ વટોળે;
વેદિયા ગૃહસ્થ તમામ, મળ્યા આવી ટોળે. ૧

જાનીજી કહે, શું જુઓ, મૂકો ટાળી તેને;
પંડ્યા કહે, પ્રાયશ્ચિત્ત અપાય નહી એને.
દીક્ષિત કહે, કે દેશાઈ, દુષ્કર કામ કર્યું;
માટે નિર્ણય નથિ એનો, અમારે ઠરાવ ઠર્યું.
ત્રિપાઠી તતડી કહે, રહે શું એ નાતે?
જઇ આવ્યો વિલાયત જેહ, બગડયો બહુ વાતે.
મિત્રો મહીપતરામને, ટક્કર ઝીલી ઝાઝી;
ન થયો નક્કીજ ઠરાવ, મિલ એ બહુ બાઝી.
અદબદ રહિ એથી વાત, પણ સંસર્ગ તજ્યો;
ભામાભવપતિનો આમ, આ તક વેપ ભજ્યો.

વળણું.

વેપ ભજ્યો જનમાં રહી, વન વસિયાં જયમ હોય;
સગાં સાગવાં સ્નેહિજન, પાસ ન આવે કોયરે.

———

કડવું ૧૬ મું. રાગ પદનો.

"હૈયાના ફૂટા, હરિસંગે હેત ન કીધું"—

એ દેશી.

નાગરની નાતે ચર્ચા કરે નરનારી;

બળતે કો ખૂરે એવ.માં, ગપ મનગમતી મારીરે,—ટેક.
વિલાયતીના ઘરનાં વહાલાં, જઇ જઈ તેના ઘરમાં;

ધાલ મેલ કરિ પાણિયે પિયેછે, નાતથિ રહી નીડરમાંરે. નાગર૦ ૧
એમ હોય તો બોલ્યા બહુ જન, આ અવસર નવ ચૂકો;
એના ઘરમાં જતાં સગાંને નાત બહાર ઝટ મૂકોરે. નાગર૦ ૨
ગેબી ગોળો કો કલેશીએ, એવો ત્યાં ગબડાવ્યો;
વરવહુને વહાલાંથી જેણે, તુર્ત વિછોહ પડાવ્યોરે. નાગર૦ ૩
કળકળાટ કળિરૂપ મનુષ્યે, દંપતિકુળમાં ઘાલ્યો;
નળ દમયંતી પૂંઠે કળિજુગ, ચડસ ધરી ત્યમ ચાલ્યોરે. નાગર૦ ૪
નારૂશંકર કહે નરહરિને, ઠરાવ ત્યાં શો કીધો;
નાખ્યું પેલાનું ઘર કાપી, કે છે રહેવા દીધોરે ? નાગર૦ ૫
અદ્દમદ્દ રાખ્યોછે હજિ એને, અમુલક ઉચ્ચર્યા એવું;
ભાનુ કહે કે ભવાઇ થઇને, થાશે જોવા જેવુંરે. નાગર૦ ૬
હમણાં નથી જમાડવું જમવું, વિજયાનંદ વદેછે;
ધાણું પડશે રૂપરામનું* તક દમવાની તે છે રે. નાગર૦ ૭
જયાકુંવર વિજયાને કહેછે, સુધરી બયર એની;

* રા. સા. મહીપતરામના પિતા—જેઓ વૃદ્ધ હતા તે થોડા સમયમાં સ્વર્ગવાસી થશે તે વખતે એમને કનડવા, એવો વાણીનો કટાક્ષ કર્યો.

માટી સાથે મળી જતાં હવે, તાસિર જોજો તેની રે. નાગર૦ ૮
તાપી કહેછે બહુ તપિ જઇને, બહુ એણિયે ઉકાળ્યું;
પાવન થઇ પતિ પાસ જઈ, નિજ સુતનું સુખડું ટાળ્યું રે. નાગર૦ ૯
શિવગૌરી કરિ લાંબો કર કહે, ઉજળી થઇને હાવે;
જોઉ તો ખરિ ફરિ પંગતમાં, પગ ધરિ કેવી આવેરે ! નાગર૦ ૧૦
અષ્ટકમલદલગૌરી ઉચરી, એ રઝળીને મરશે;
અનુ* એનો મોઘો થઈ સોંઘો, કડક કુંવારો ફરશે રે. નાગર૦ ૧૧
બાળા કહે ઓછા નથિ લ.ળા, કહો એટલે શું સરશે ?
પથરો પેટ પડ્યો પુત્રીનો, તો તેને કોણ વરશે રે. નાગર૦ ૧૨
ડોસો રહ્યો કુંવારો જાણ્યું, ડોશી રહિ નવ જાણ્યું;
જડાવ મા કહે જૂની આંખે, નવું કૌતક આ આણ્યું રે ! નાગર૦ ૧૩
ધનગૌરી કહે ધૂળ મેળવ્યું, સતિપણું જણુવી એણે;
પતિવ્રતા થઈ પેટ ચોળિને, સાલ ઉભું કર્યું તેણે રે. નાગર૦ ૧૪
ફેરો અફળ થયો આ એનો, ભવમાં દવ બહુ ભાર્યો;
નંદા કહે નિંદા લઇ માથે, મોર એણે શો માર્યો રે ? નાગર૦ ૧૫

વળણ.

મોર એણે શો મારિયો, શોર કરી કહે સર્વ;
ભાણું ટાણું ટાળિયું, પરવારી સૌ પર્વ રે. ૧

કડવું ૧૭ મું. ચોપાયાની દેશી.

નાત અને પર નાત તણાં, નિંદાનાં શર શિર વરસ્યાં;

---

* અનુભાઇ—પાર્વતીકુંવરનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર. (માત્ર આ વખતે સંતતિ એજ હતો.)

તિરસ્કારનાં તિર અતિ તીખાં, વાગ્યાં હૃદયા સરસ્યાં. ૧
ત્રિવર્ણનો કોપાનળ કારી, જ્વાળ વધારી જાગ્યો;
તેના ઇર્ષા-અંગારે કરિ, દવ ચોથીમાં* લાગ્યો. ૨
તેથી કણબી કોળી કો, ધર આકર રહેવા નાવે;
છાંટ્યા હોય અડદિયા જાણે, તરત વટાણા વાવે ! ૩
અવર્ણ્ય અડચણ પ્રથમારંભે, પાર્વતિકુંવરે વેઠી;
અવગુણ પતિનો ઉર આણી સતિ, હકને ન પડી હેઠી. ૪
સંકટમાં સ્વામી સરશી રહિ, ગરવી+ આપ ગણાઈ;
બાપ તણી+ બહાદુરિ બાળામાં, આ તક તર્ત જણાઇ. ૫
પતિ સાથે સતિ અતિ દુખ અનુભવિ, આવી અમદાવાદ;
નાથ તણી નોકરી જ્યાં હતી, ત્યાં પણ હતો વિવાદ.+ ૬
રાવ બહાદુર રામપ્રસાદ, અને ત્યમ ભોળાનાથ;
મિત્રો મહીપતરામ તણા તે, હતા અહીં ભલિ ભાત. ૭
તે ધરનાં બૈરાંએ બહુવિધ, જાણવી પૂરણ પ્યાર;
રાખ્યો પાર્વતિકુંવર સાથ, મળવા હળવા વ્યવહાર. ૮
પણ બીજાં નાગર બ્રાહ્મણનાં, સ્નેહી સ્ત્રીજન કોઈ;
નવ આવે ત્યમ નવ બોલાવે, બિહાબારૂં બહુ જોઇ. ૯

---

* ચોથી વર્ણ–શૂદ્રાદિએ. + મોટા મનવાળી. (વિપત્તિથી હારી ન જતાં ટેકમાં–ભારમાં રહેલી). + એ બાઇના પિતા મોટા હિંમતવાન અને નાત સામે ટક્કર ઝીલવામાં એક્કો હતા. (આ વિષે રા. સા. મહીપતરામ કૃત "પાર્વતીકુંવરાખ્યાન" પૃષ્ઠ ૧૬ માની ટીકા જોવી).
+ ચર્ચા–અમદાવાદમાં પણ ચર્ચા ચાલતી હતી.

જનમાં રહિ વન વસવા જેવો, અનુભવ આ સતિ કરતી;
પણ ઓછું આણી પતિ આગળ, અરે ન મુખ ઉચ્ચરતી. ૧૦
એવામાં દુખ દેવા પૂરૂં, જોગ બન્યો તે જોજો;
દંપતિને દુખ દેવા આવ્યો, વળિ સંકટનો ખોજો. ૧૧
મંદવાડ મોઘા સુતને, મસ આવ્યો જવ ભયકારી;
સમાચાર સસરા પડિયાના, તવ પામી આ નારી. ૧૨
નાથ સાથ સુત માંદો લઇને, સૂરત આવી બાઈ;
જ્યાં નિજ નાત તણો ક્રોધાગ્નિ-રહ્યો હતો ધુંધવાઇ. ૧૩
ભડકો તેનો ઊઠયો ભારે, આ તક દંપતિ આવ્યે;
મૂછો મરડી કહે દંશીલા, ઠિક આવ્યાં છે દાવે. ૧૪
ગઈ વેળા વેળા નવ વાળી, તનમન* કરિ તેનાએ;
પક્ષ કરી બહુ પાણી વલોવ્યું, વગવાળા એનાએ. ૧૫
કોઈ કહે કે અરે ભાઇ, એ વખતે અદબદ રાખ્યું;
પણ આ વખતે ભળશે ભેળું ! કરિ કૌતક એમ ભાખ્યું. ૧૬

વલણ.

કૌતક કૂડા કપટિયો, કરિને મન મલકાય;
દાનવ જેવા માનવો, પરપીડે પુલકાય રે. ૧

કડવું ૧૮ મું, રાગ આશાવરી.

"શુણી શ્રીરંગ મહેતો આવ્યા ધાઈ, ભાવે ભેટયા બન્ને વેવાઇ"—
એ દેશી.

સતિ પાર્વતિ-દુખની કહાણી, કહું જેવી રિતે મેં છે જાણી;

---

* નાચી રહેવું—અતિ આતુરતા દર્શાવવી. (ગઈ વખત એના પક્ષનાએ તનમનાટ કરી દહાડો ન વાળ્યો-ઇ૦).—

સ્વામિ સાથે સુરત એહ આવી, દંડકવન જ્યમ સીતા સિધાવી. ૧
પતિશિર શત્રુ ગર્જે અનેક, છંછેડાએલ છક ભર્યા છેક;
વિઘ્ન કરવામાં મગ્નજ ભાસે, તોપણ તારુણી ઉર નવ ત્રાસે. ૨
સસરાની ક્રિયા કરવામાં, સ્વામીને ગડચણ ધરવામાં,
સામા પક્ષમાં વેદિયા ભળિયા, વાળ્યા કોઇ રીતે નવ વળિયા. ૩
કરાવવા ક્રિયા ના પાડી, ગોરે તપિ જઇ અતિશે ત્રાડી;
સંપ કરિને બીજા ભૂદેવો, કીધ નિશ્ચય તેમણે તેવો. ૪
ક્રિયા જે કો કરાવશે એને, નાત બહાર મૂકીશું તેને;
એવો વિપ્રોએ બાંધ્યો બંધ, પ્રસિદ્ધ કર્યો તેહ પ્રબંધ. ૫
એથિ ક્રીયા કરાવવા કેરી, ગાડી અટકી મધ્યે જન કેરી;
હોહો નાત અને પરનાતે, થઈ રહિ હીણું બહુ ઉચરાતે. ૬
વહાલાંથી નવ પાસ અવાય, આંસુ પાડી અતી અકળાય;
નાતના અતિ દુઃસહ ત્રાસે, સગું એક ન આવે આવાસે. ૭
સુત માંદો ને ઉત્પાત આવ્યો, લીધો પાર્વતિયે દુઃખલહાવો;
સંકટ એહ સમયનું કેવું, ધીરવિરની હામ હરે એવું. ૮
સ્વામી આ સંકટથી ત્રાસી, હકી જઇને બન્યા ઉદાસી;
નંદશંકર* પાસે જઇને, દાખ્યું દુખ અતિ ગળગળા થઇને. ૯
પણ પતિવ્રતા પાર્વતિ નારી, નવ હૈયેથિ હિંમત હારી;
ધણીની થઈ ધીરજ ઢાલ, વધારી ઉર વનિતા વહાલ. ૧૦
સ્વામી સંકટ પડિયા પેખી, પોતાનું દુઃખ આપ ઉવેખી;
સુતચિંતાને ચિતથી ટાળી, સાવધાન બની આ બાળી. ૧૧

---

* નંદશંકર તુળજાશંકર પ્રખ્યાત "કરણઘેલા" ના ગ્રંથકર્ત્તા.

જીવન પોતે જાણુશો, છો કરતા જન ગર્વરે. ૧

કડવું ૨૦ મું. રાગ રામગ્રી.

સ્વામી કહે શુણ સાધ્વી, મારી ધિરજની ઢાલ;
વિપતિમાં વળગી રહિ મને, વધારી ઉર વહાલ. સ્વામી૦ ૧
પતિ-દુખમાં પત્નીતણી, પરીક્ષા શુદ્ધ થાય;
'સગપણ સોનું પિતળ પ્રીતિ', પડતીમાં પેખાય. સ્વામી૦ ૨
આ સમયે કો કુભારજા, હોત તાહરી જાગ;
તો મુજ દુઃખનો માનની, આવત નવ થાગ. સ્વામી૦ ૩
કુલટા કુવેળે કંથને, કાતર રૂપ જણાય;
સંકટમાં બની શાકિણી, ફોલી કાળજું ખાય. સ્વામી૦ ૪
તક સાધિ સ્વામીના શોકની, જક ઝાલે અપાર;
બકબક કરતી નવ રહે, ઓકે મુખ અંગાર. સ્વામી૦ ૫
છણુછણતી છાતી વિષે, કડકડતું હોય તેલ;
કટાણું મુખ કટાક્ષથી, * રેડે ચટિ રોષરેલ. સ્વામી૦ ૬
કેવળ સ્વાર્થતણી સગી, ડંકિણીરૂપ દાર;
પતિ વિપતિમાં પડ્યો તજે, ફાટ્યું ગણિ પેજાર. સ્વામી૦ ૭
દૃષ્ટાંત તેં નિજ જાતનું, એવું દાખ્યું ન નેષ્ટ;
પતિ માટે સતિ કરતાં અહો ! આપ્યું અતિશય શ્રેષ્ટ. સ્વામી૦
પતિની ચિતામાં પરજળી, સતિ લોક ગણાય;
સ્વાર્થ તેમાં બે રીતનો, જોતાં જરૂર જણાય. સ્વામી૦

---

* કટાણું મુખકરી કડાઈથી કળકળતા શબ્દોરૂપી કડકડતું તેલ રેડેછે--એ અ

સાડ કોટિ* વર્ષો સુધી રાખિ સ્વર્ગની આશ;
લોકમાં કીર્તી વાધવા, કરે વપુનો વિનાશ. સ્વામી૦ ૧૦
સિદ્ધ એ બે સ્વારથ થવા, ચિતામાં ચઢિ દેહ;
બહુ સતિયોએ પાડિયો, કહું પિંડ નિઃસંદેહ. સ્વામી૦ ૧૧
ગણું તેં વિના સ્વારથ અહો ! મારે માટ જરૂર;
ચિંતાની ચેહવિષે ચઢી, દુનિયા કરિ દૂર. + સ્વામી૦ ૧૨
ચિંતા ચિતામાં ફેર છે, બિંદુ માત્રનો નાર;
ચિંતા બાળે જન જીવતાં, ચિતા શબ દહનાર. સ્વામી૦ ૧૩
મોટી લાલચ આશે માનની, તજે તુચ્છ શરીર;
તું તે રાખી મનોરથ તજી, સહે દુઃખ ધરી ધીર. સ્વામી૦ ૧૪
હેતુ આમાં તારો એહ છે, ઉરનો દઢ એક;
સ્વામીનિ સુખદાતા થવું, વેઠી વિપતિ વિશેક. સ્વામી૦ ૧૫
ઉત્તમ આ તપ તાહરૂં, ફળશે શુભ જાણ;
કર્ત્તા અડચું નવ રાખતાં, કરશેજ કલ્યાણ. સ્વામી૦ ૧૬

---

* સાડાત્રણ કરોડ વર્ષો સુધી. પરાશરસંહિતાના અધ્યાય ૪ થામાં કહ્યું છે કે,—

त्रिस्रः कोटयोर्द्धकोटी च यानि लोमानि मानवे ।
तावत् कालं वसेत् स्वर्गं भर्तारं यानुगच्छति ॥

અર્થ—જે સ્ત્રી ધણી સાથે સતી થાય છે, તે માણસના શરીર ઉપર સાડાત્રણ કરોડ રૂંવાં છે તેટલાં વર્ષ સ્વર્ગમાં રહે છે. (સતી બે મતલબથી થાય છે; એક કરોડો વર્ષ સુધી સ્વર્ગ પ્રાપ્તિની લાલચે, અને બીજી લોકમાં કીર્તિ વધવાની ઉત્કંઠાએ.) + સગાં વહાલાં, નાતજાત, અને લોક વ્યવહાર ત્યાગ કર્યો.

વળણ.

કલ્યાણ કરશે કામની, શુભ રીતે કર્તાર;
ગત મારામાં તું ગળ્યે, સુધર્યો મુજ સંસારરે. 1

કડવું ૨૨ મું. રાગ મારૂ.

" ભક્ત નરસૈયાનું દુઃખ જાણીરે, ઉઠિ ધાયા પુરૂષ પુરાણીરે "
એ દેશી.

ધીર ધણીને આપી ધણિયાણીરે, ખેદ ધરિને ન પડિ ખશિયાણીરે;
તેમ પતિએ પ્રેમેથી પરીરે, પીડ ટાળી સઘળી શરીરે. ૧
દંપતી દિલ એક કરીનેરે, રહ્યાં ધીરજ પૂર્ણ ધરીનેરે;
નરનારી એ બે એક હોયરે, તેને દુભી ન શકે કોયરે. ૨
'હોય ધણિ ધણિયાણી રાજીરે, તેને કહો શું કરે મિયાં કાજીરે ?'
એ કહેવત કીધી સાચીરે, શામાસ્વામી પરસ્પર રાચીરે. ૩
નાથ કહે શુણ નિર્મળ નારીરે, નાત હઠથી ન જાઇશ હારીરે:
એમાં ભળવા ન આવશે વારેરે, તેથી સુત નહિ રહેશે કુંવારેરે. ૪
સુધારાનો પ્રવાહ વધેછેરે, એમાં અડચણ પ્રથમ બધેછેરે:
પણ નવાઇ તેમાં નારીરે, પછિ પેખિશ તું સુખકારીરે. ૫
નારિ કહે કામ હોય અતિ સારૂંરે, લોકમતનિ આડે આવનારૂંરે;
તો તે ચીઢિને કરેજ ચઢાઇરે, નથી નાથ એમાં કંઇ નવાઇરે.
નાથ કહે એ ચઢાઇ ન રહેશેરે, હઠિલા જન હારિને રહેશેરે;
હવે પછિ દ્વિજ* વિલાયત જાશેરે, તેનું કામનિ કહે શું થાશેરે ?

---

* બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય એ, ત્રિવર્ણ.

વહેમનું બળ ઓછું થાશેરે, નાતિબંધન તુટી જાશેરે;
લોક ધર્મ વિચાર સુધરશેરે, ત્યારે દેશનો દહાડો ફરશેરે. ૮
આ'વી વાતો કરી નરનારીરે, શાંતિ પામતાં નવ જાય હારીરે;
આ'વે સમયે સતી પારવતીરે, ગ્રહ્યોં ગુણ શુભ ત્યાં સારવતીરે. ૯
એને સ્થળ હોત કો બીજી અબળારે, જેના'ગ્રેપ્ઠ વિચાર ન સબળારે;
તો તે પજવત પતિને પૂરારે, રખાવત સુધારા તે સૌ અધુરારે, ૧૦
પણ પતિવ્રતધારિ પાર્વતિયેરે, શૂર જાણવીને સાચી સતિયેરે;
સ્વામીને સુધારે આપ્યો ટેકોરે, અડચણ વેઠી જણાઈ એક્કોરે. ૧૧

વધાણુ.

એક્કો જણાઈ જુવતિ આ, અડગ રહી ભલિ ભાત;
વિપદિ* વિષાદ† વિદારિને, વનિતા થઇ વિખ્યાતરે. ૧

કડવું ૨૨ મું. રાગ વેરાડી.

નાત નડતર નાથને નડિયુંજી, દુઃખ દારૂણ પતિ શિર પડિયુંજી;
તાત ઉત્તરક્રિયા ન કરાઇજી, હઠ શઠ કઠ ઉર ભરાઇજી. ૧

ઢાળ.

ઉર ભરાઈ હઠ ઘણી, વિપ્રોને તેણી વાર;
વહેમ ઈર્ષા જોડ ત્યાં, કળિરૂપ બન્યાં નિર્ધાર. ૧
એથી પિતા ઉત્તરક્રિયા કરવાનું સઘળુ કામ;
કાકાને સોંપી અમદાવાદ આવ્યા મહીપતરામ. ૨
સતી પતિસહ આવિ પાછી, ન ધરિ નયણે નીર;

---

* વિપત્તિમાં † ખેદ—શોક.

સુરતથી સંકષ્ટ-સરિતા તરી ધરિ અતિ ધીર. ૩
આવ્યા પછી કેટલેક સમયે, સ્વામિને નિર્ધાર;
ટ્રેનિંગ સ્કુલના પ્રિન્સિપાલનો મળ્યો ઉત્તમ અધિકાર. ૪
સ્વામી-સંગ તજાવવા, આ પતિવ્રતાને અત્ર;
નાગરી નાતે વિવિધ વાતો, સંભળાતિ સર્વત્ર. ૫
કન્યા નહિ મળવાથી રહિ શકશે કુંવારો પુત્ર ?
કન્યા પ્રસવી તો પછી કયમ ચાલશે ઘરસૂત્ર ? ૬
સુરતમાં ચર્ચા થતી અતિ ચડસ ભરી દિનરાત;
હવે પછિની સંતતી, નહિ ભળે નાગરિ નાત. ૭
વ્યાધ* સરખા બાધથી, નવ ડરી નિર્મળ નાર;
વ્યવહાર-વારી વમળ ચટિયું, દીઠું નિજ સંસાર. ૮
સિદ્ધાંત પાકો હતો ઘરથી, દંપતીનો એહ;
નાતથી નવ પડવું નોંખાં, દે કદા તે છેહ. ૯
સ્વદેશિ ને સ્વજ્ઞાતિમાં મળિ રહિ સુધારો થાય;
અળગાં પડે નવ થાય એવો, જુગ બધો વહિ જાય. ૧૦
આ કારણે, ત્યમ તાતઉત્તરક્રિયા કરવા માટ;
પરજ્ઞાતિ વિપ્રોથિ પ્રાયશ્ચિત, કર્યું તજિ ઉચ્ચાટ. ૧૧
આમ અમદાવાદમાં, કર્યું કામ મહીપતરામ;
જેથિ સંસારિક કંઈક, સતિ વિઘ્ન પામ્યાં વિરામ. ૧૨
નાતી વિયોગનિ નડતરો, નામાંકિત નરની નારે;
પ્રેમ દાખી પાર્વતીપર, બહુધા પડાવિ વિસારે. ૧૩

* હિંસક-પારધી.

સન્નારિયો સુધરેલ નરની આવિ આ સતિ પાસે;
સંતોષ પામી પતિવ્રતા, સુધરેલિ સ્ત્રીસહવાસે. ૧૪
મહિલાતણી આ મંડળીમાં, મળી *ટાગોર-નારી;
સુધારામાં કર્યો વધારો, ભલપણ જણાવી ભારી. ૧૫

વળણ.

ભારી ભલપણ ભામિની દાખ્યું થઇ ચિતચોર;
જજ જેના જીવન હતા, સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોરરે. ૧

—o—

કડવું ૨૩ મું. રાગ મલારની દેશી.

" બન્યો મિત્રો મળીને બેઠા, પૂછે નળ ભૂપાળજી "
એ દેશી.

રાજનગર-સન્નારિ-મંડળિ આ, સ્ત્રીકેળવણી કામજી;
ઉત્તેજન દેવા આગળ પડિ, ગણી ઉરમાં હામજી. ૧
મિસિસ ઓલિફંટે તેનું, અધ્યક્ષપદ શુભ લીધુંજી;
કલેકટરનાં કામનિયે આ, કાર્ય કૃતારથ કીધુંજી. ૨
પાર્વતિકુંવરનિ પ્રીતિ હતિ અતિ, સ્ત્રીકેળવણિમાં પૂરીજી;
કન્યાશાળા શહેર તણી, સુધરાવા થઇ અતિ શૂરીજી. ૩
એ શુભ કાર્યે સહાય થવા ઓલિફંટમડમ પડ્યાં આગળજી;
મહિલામંડળિ મેળવિ જેણે, વિખેર્યું વહેમનું વાદળજી. ૪.

* ઇ. સ. ૧૮૭૬--૭૭, સંવત ૧૯૩૨--૩૩. (અમદાવાદમાં સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોર સેશન જજ થઇ સન ૧૮૭૬ના એપ્રિલમાં આવ્યા હતા, તેમનાં સ્ત્રીએ નારીસમાજમાં સુધારો કર્યો હતો.)

આ મંડળિ તણા મનમાં આવ્યું, સ્ત્રીકેળવણીમાં આમજી;
હાલનિ રીતે સ્ત્રીકેળવણી, નિષ્ફળ થાય તમામજી. ૫
બાળકિયો બહુ થોડું શિખી, ન્હાનિ વયમાં ઉઠી જાયજી;
મહિલામાં મનમાન્યો સુધારો, એથિ ન કદિયે થાયજી. ૬
સ્ત્રીશિક્ષકવિણ બાળાઓમાં, રહે સુધારો કાચોજી;
કન્યાશાળે નરશિક્ષકનો નથી સુધારો સાચોજી. ૭
આ આડચણ દૂર કરવા તનમન, શ્રમ પાર્વતિયે લીધોજી;
બોધ કરી પતિ-શિષ્યસ્ત્રિયોને, સ્ત્રી વર્ગ સ્થાપન કીધોજી. ૮
સ્ત્રી શિક્ષક તાબામાં તારુણી, શિખે એવી કરિ પેરજી;
જેથી વહેમી, શત્રુ સુધારાના, બળિ ઉઠયા આ શહેરજી. ૯
મોટિ સ્ત્રીયો પતિ-શિષ્ય સુજ્ઞની, લાલચ કાંઈ નવ રાખીજી;
પાડવા રસ્તો નારિનિશાળનો, દિલનિ ઉલટ અતિ દાખીજી. ૧૦
ભણવા ભાવ ધરીને આવી, પાર્વતિકુંવરને બોધેજી;
શત્રુ સુધારાના જન જોકે, પયમાં પોરા શોધેજી. ૧૧
મૂર્ખ સ્ત્રિયો અજ્ઞાન લોક, ઉપહાસ કરે દઈ તાળીજી;
ધણિનું દળદળ દૂર કરવા આ, ભણવા જાય રૂપાળીજી. ૧૨
કુથલી કાન ધરી ન જરી, બોધ સતિનો સાચો માનીજી;
દેખાદેખી ભળી બિજિ ભામા, પાછી ન ધરી પાનીજી. ૧૩
એથી આગળ જાતાં સ્ત્રિવર્ગથિ, નિપજ્યું શુભ પરિણામજી;
ફીમેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજ થઈ+શુભ, અભિવાંછિત ઉદ્દામજી. ૧૪

+ એનું ખાતમુહૂર્ત તા. ૨૨ મી ઑગસ્ટ સન ૧૮૭૪; સંવત્ ૧૯૩ શ્રાવણ શુક્લ ૧૦ શનિવારે રા. બા. બહેચરદાસ અંબાઈદાસની સખવતથી થયું.

વળણ.

ઉદ્દામ કામ થયું ભલું, પાર્વતિને શુભ યત્ન;
કામનિ કાયા કાચ સમ; નીવડવા રૂડું રત્નરે.

કડવું ૨૪ મું. રાગ ગોડી.

" હંસ વળાવિને વળી વિનતા, જ્યાં પોતાનું ધામ "
એ દેશી.

સ્ત્રીકેળવણીને ઉત્તેજન દેવા દેવિ સ્વરૂપ;
ઇંગ્લાંડથી નામાંકિત મિસ કાર્પેંટર આવિ* અનુપ. ૧

તેણિયે ધરિ મોદ મન અતિ, કન્યાશાળા તપાસી;
સ્ત્રિયોની મેળવિ સભા શુભ, ઉરથિ આપ ઉલ્લાસી. ૨

ભાષણ ભાખ્યું ભામાઓમાં, બોધદાયક બેશ;
મહિલામન જળહળ કર્યાં, દઈ ઉત્તમ જ્ઞાન ઉજેશ. ૩
તે બાઇની પાર્વતિકુંવરપર, પ્રીત થઇ અતિ પ્રોઢી;
સંભારણાં આપ્યાં લિધાં, જિવ રાખવા બહુ જોડી. ૪
પતિ બદલિ પૂને થતાં મિસિસ, ઓલિફંટ ગઈ તે સાથ;
સંભારણું શુભ રાખિ વિચરી, ભરિ સુયશનું પાથ. § ૫
એ બાઇના § જવા પછી, તેવી સુભગ સત્પાત્ર;
ન્યુન્હામ જનની જુવતિ આવી, સંપુરણ ગુણગાત્ર. ૬

---

* ઇ. સ. ૧૮૬૯--૭૦. સંવત્. ૧૯૨૬. § ભાથું. § એ બાઇ સન. ૧૮૬૪ થી. સન. ૧૮૭૩--૭૪ સુધી ઘણું કરી અમદાવાદમાં રહી હતી.

ઉન્નતી અબળા જાતિની કરવા ધર્યો અતિ કોડ:
એ બાઇએ બહુ રીતિથી, મન તણે ઉજ્જવળ મોડ. ૭
સન્નારિયોને સાથ લઈ, જઇ કન્યાશાળા તપાસે;
તેમાં સુધારા સૂચવી, મત ઉચ્ચ આપ પ્રકાશે. ૮
નિજ ધામ નિર્મળ નારિયો, આમંત્રિ હોંશે આપ;
દેશી સ્ત્રિયોને આદરે, કરે મડમોથી મેળાપ. ૯
મળવા પધારે માન ધરી, સદન શુભ સ્ત્રી કેરે;
મળિ હળી મન મોટાં કરે, પુરસ્ત્રિયે.નાં બહુ પેરે. ૧૦
રાજ્યકર્ત્તા અને રૈયત મધ્ય વધવા પ્રીત;
રસ્તો કરી જશ લીધ, મીસ ન્યુન્હામે શુભરીત. ૧૧
પાર્વતિકુંવર પર પ્રેમ મીસિસ ન્યુન્હામે અતિ દાખ્યો;
સખિ સાચિ ગણિ નિજ શ્રેષ્ઠ, વ્યવહાર પત્ર લખવા રાખ્યો. ૧૨
અતિ પ્રેમ ભરિયાં પત્ર ચિઠ્ઠી, લખિ પરસ્પર પ્રીતે;
સંભારણાં દેતાં ને લેતાં, વહાલમાં દિન વીતે. ૧૩
મડમો બિજાનાં આવતાં, શુભ પત્ર પાર્વતિ પાસ;
પ્રખ્યાત આ રિત પતિવ્રતા સતિ થઈ હતી ચોપાસ. ૧૪
ગિરા ઇંગ્લિશ ગુણવતી, પતિ પાસ મુંબઈમાંહી:
બે ચોપડી શીખી હતી, ઉત્સાહથી ચિત ચાહી. ૧૫
પણ પછી અતિ કામમાં, પતિ વળગવાથી નેટ;
શિખવિ ન શક્યા એથિ અબળા, ચાલિ ન શકી ઠેઠ. ૧૬
તેથી મડમો તણાં પત્રો, સ્વામિ પાસ વંચાવી;
અર્થ સમજી ઉત્તર એને દેતિ તુરત લખાવી. ૧૭

વલણ.

લખાવી લલના નાથને, દે કૂપંકા ધીરે રહી;
રાગી અહુરી સ્વામી મને, આપે ધ્યાન ધરી નહી. ૧

—o—o—

કડવું ૨૫ મું. રાગ ધનાશ્રી.

સોળ વર્ષમાં પાર્વતિ અતિયે, રહિને રાજનગરમાંજી;
પરાર્થમાં અતિ પ્રીતિ ધરી, જશ લીધો નારીનરમાંજી.
મન તેનું શ્રીકેળવણીમાં લાગ્યું હતું શુભ કેવુંજી ?
સંગ હતોતિને ! તેને સંકો ચરિત ચર્ચવા જેવુંજી.
અતિ સંક્ષેપે એ સઘળું મેં, વર્ણ્યું આણી વહાલજી;
ઓગણિસેં બત્રિશ વિક્રમની સાલ સુધી વિણુ આળજી.
પણ એ પહેલાંના સાંસારિક બનાવ બનિયા જે જેજી;
દિગદર્શન હું દાખું તેનું, શુણવા લાયક તે છે જી.
ઓગણિસેં એકવિશનિ સાલથી, લખવા હિસાબ ઘરનોજી;
નિજ હાથે રાખ્યો પાર્વતિયે, હરવા શ્રમ નિજ વરનોજી.
મુનીમ કરતાં પણ મનમાન્યું, કાર્ય કર્યું મતિવાળીજી;
પ્રધાન પતિની આપ બની, હરકત બહુવિધની ટાળીજી,
ઉપજ ખરચનો અડસટો કરિ, ચલાવ્યો ઘરનો કારજી;
ભાગ્ય ભલાં તે પુરુષતણાં, જે ઘર હોય આવી નારજી
વરઘરની વસ્તુ સઘળીની, ટીપ કરી ઠિક રાખેજી;
આપ્યું મૂક્યું લીધું લલના, દર્પણ જેવું દાખેજી.
પરિચરને પટ આપે નોંધી, લે ગણિ, પાછાં લાવેજી;

ચાકર કેરા પગાર ચુકવે, ચુક ન એમાં આવેજી. ૯
ઘર સંબંધી કાર્ય સર્વ સંભાળી સતિયે લીધુંજી;
એથી પતિયે સાર્વજનિકમાં, મન સંપૂરણ દીધુંજી. ૧૦
ટ્રેનિંગ કૉલેજના પતિકાર્યે, પરમારથમાં પૂરીજી;
સહાય સદા સ્વામીને દેતી, સતિ આ બનિ અતિ શૂરીજી. ૧૧
સ્વામીના શિષ્યો સ્કૉલરની, માત ગરજ મનમાનીજી;
સારતિ સારવતી સતિ પોતે, વાત નથી તે છાનીજી. ૧૨
માંદો કો જાણે કે સત્વર, લે તેની સંભાળજી;
ઓસડ વેસડ કરિ દુઃખ ટાળે, બનિ પૂરી પ્રતિપાળજી. ૧૩
પૂછિ ખબર આપે અતિ હિંમત, ભાઇ ન જરિ ગભરાશોજી;
ઓસડ આ આપું તે પીજો, સાજા સત્વર થાશોજી. ૧૪
માત પિતાથિ પડેલા છેટે, માંદાની ધરિ દાઝજી;
જોવા જાતી વારે વારે, સતિ આ સુખનું ઝાઝજી. * ૧૫
જોઇતિ વસ્તુ નિજ ઘરથી દઈ, ટાળે પીડા તનનીજી;
ભાવતું § દે નિજ હાથ બનાવી, મહિલા મોટા મનનીજી. ૧૬
બાવિશને ચોમાસે ચતુરા, પતિસહ સુરત ગઇતીજી;
ભળવા નાત વિષે ભલિ ભાતે, ચર્ચા ચાલૂ થઇતીજી. ૧૭
પતિ-મિત્રોની મદદે વાંધો પતવાની તક આવીજી;
વાંકું પાડિ વિરૂદ્ધ પક્ષિયે, જન બહુ દિધા ભમાવીજી. ૧૮
એથી પક્ષ પડયા બે તેથી, તડ પડિયાં નિજ નાતેજી;
પતિ-મિત્રો નિજ મિત્રો સાથે, પક્ષે રહ્યા ભલિ ભાતેજી. ૧૯

---

* વહાણ. § માંદાને ભાવે એવું. (રસોઇયાનું કરેલું ભાવે નહિ તો પોતાને હાથે બનાવી આપે.)

બાર વર્ષ નિર્માણ કરેલાં, વિધિએ નાતવિરહનાંજી,
મિથ્યા કહો તે કોણ કરિ શકે, દુખ દારૂણ દુ:સહનાંજી? ૨૦
પૂરાં દ્વાદશ વર્ષ વાંધો, અઠ્ઠાવિશની સાલજી;
પત્યો પુરણ, બે પુત્ર તણું વળી મળિયું વેવીશાળજી. ૨૧
ત્રણ સુત માત હતી સતિ એ તક, તેમાંથિ જ્યેષ્ઠ વયટનોજી;
જોગ વિવાહ તણો ઝટ જામ્યો, વખત વહ્યો ખટપટનોજી. ૨૨
વૈશાખ માસે વિરોધ મટયો, મળ્યો લાભ તરત મનમાન્યોજી;
પરમેશ્વરનો પાડ પુરો ઉર, મહિલા મનથી માન્યોજી. ૨૩
મહાવદ બીજે પરણ્યો અનુભાઈ, એકત્રીશની સાલજી;
સોળ વર્ષની વયમાં* કન્યા મળિ ગુણરૂપ રસાળજી. ૨૪
જ્યેષ્ઠ પુત્ર પરણ્યે વચલાનાં, સાસૂ સસરો સત્વરજી;
આતુર લગ્ન કરાવા હતાં અતિ, ઉત્તમ ગણિને આ ઘરજી. ૨૫
પણ તે પુત્ર હતો દશ વર્ષનો, તેથી ના કહિ તેનીજી;
બાળલગ્ન કરવા રૂચિ ન હતી, ધણિધણિયાણી બેનીજી. ૨૬
પાંચ વર્ષથી પાર્વતિકુંવરનું, શરીર ન રહેતું સાજુંજી;
એથિ બિન્ને સુત ઝટ પરણાવા, સગાં કહેતાં આજુંજી. ૨૭
તવ ઉત્તર આ પતિમતમળતી, દેતી ખાસો એવોજી;
બાળલગ્ન કરવાનો લહાવો, નથિ મારે જ લેવોજી. ૨૮
બાળલગ્ન ભૂરૂં છે બહુ રિત, કડુ ફળ તેનાં ન ચાખિશજી;
વિવાહ ફોક થવાનો ઉરમા, ડર હું રંચ ન રાખિશજી. ૨૯
ભવ બોળવા વહાલા સુતનો હું, ભભકો ન મારિશ મોટોજી;
વળગાડિ વંગ ઢંગ જાણ્યા વિણ, વહોરિશ નહિ ઘર તોટોજી. ૩૦

વળણ.

તોટો નવ હોરિંશ કહિ પછી, બાળ વિવાહનિષેધ;
સતિયે બહુ રીતે કથ્યો, જે ભરિયો બહુ વેધ રે. ૧

કડવું ૨૬ મું. રાગ ચોપાયાની દેશી.

બાળલગ્નનિષેધક મંડળિ, સંવત ઓગણિશ ત્રીશે;
સ્થાપન થઇ'તી રાજનગરમાં, ચહિ ઉત્કર્ષ અતીશે. ૧
હેતુ જેનો હતો પાંશરો, બાળલગન અટકાવા;
સંસારી સ્થિતિ આર્ય જનોની સુધરી શાંતી થાવા. ૨
સોળ વર્ષ પૂરાં વીત્યાં વિણ, સુતનું લગ્ન ન કરવું;
પુત્રથિ પાંચ વરસ ન્હાની વહુ જોઇ અભિમત આચરવું.
નિર્બંધ એવો હતો મંડળિનો, પણ તેમાં હતિ ખામી;
સતિ પતિ તેથી ન ભળ્યા તેમાં, અસંતોષ ઉર પામી.
સમય પ્રમાણે લગ્ન તણી વય, ઠીક ઠરાવે કીધી;
પણ અનર્થની ચાલ ચાલતી, નવ નિજ લક્ષે લીધી.
રજસ્વળા હોવા પહેલાં, પરણેલી પતિ વ્યવહારે;
આવતિનો અટકાવ ન નોંધ્યો, મંડળિયે નિજ ધારે.
તે ખામી આ સતિયે નિજ ઘર; વરમત મળિને પૂરી;
નાતથિ નોંખો ચાલ ચલાવી, રીત બાળિ બહુ બૂરી.
એહ સુધારો એક મુખ્ય, નિજ ઘરમાં દાખલ કીધો;
બીજો તે સાથે લલનાએ, નિજ લક્ષે ઝટ લીધો.
વહુને શુભ કેળવણી દેવા, અંતર આપ વિચાર્યું;
પુત્રીથિ અધિક ગણી સુતવધુને, સતિયે કારજ સાર્યું.

ફિમેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજમાં, મિસ કૉસેટ હાથે તેને;
ઉત્તમ ઇંગ્રેજી કેળવણી, ઝાઝિ અપાવી જેને. ૧૦
ઇંગ્રેજી ભાષા ન આવડંચે, મડમ સાથમાં મળતાં;
અડચણ પડિ હતિ પાર્વતિ સતિને, વાતચીતમાં વળતાં. ૧૧
તે અડચણ સુતવધુને ન નડે, મનમાં એવું ધારી;
અતિ અડચણ વેઠી ધરિ હિંમત, વહુને સઘ સુધારી. ૧૨
કૃતાર્થ જન્મ કર્યો વહુનો, સુતનો સંસાર સુધાર્યો;
બિજો સુધારો સતિનો આ મેં, સંક્ષેપે ઉચ્ચાર્યો. ૧૩
વય ન્હાનીમાં વહુ બહુ રીતે, પ્રવીણ કીધી પ્રીતે;
શુભ કેળવણી લાડ લડાવી, ચાનક ધરિને ચિત્તે. ૧૪
એથી સુતવધુ નિવડી અનુપમ, નિજ ઘરનો શણગાર;
નામ પ્રમાણે વિરુદ* ધર્યું, લલનાને ન લાગી વાર. ૧૧
બુદ્ધિપ્રકાશ§ વિષે દાખલ, કરવાને બાઈ શૃંગારે;
નિજ ઇંગ્લિશ વાચનપુસ્તક ભાષાંતર કર્યું એ વારે. ૧૬
વાત તેહ નિજ મરણ આગમચ, દિન થોડામાં જાણી;
પાર્વતિ અતિ પુલકિત થઇને, પતિ સન્મુખ ઉચરી વાણી. ૧૭
લખાણ વહુ શૃંગાર તણું શુભ, છપાય જેણી વારે;
બતાવજો ઝટ તે મુજને, મન આતુરતા છે મારે. ૧૮
આકાંક્ષા નિજ ન પડી પૂરી, વહુકૃતિ નિરખ્યા પહેલાં;

* ઉપમા—પાગ:—એ બાઇનું નામ શણગાર હતું, તે નામ પ્રમાણે એ ઘરનો શણગાર નીવડી ને પોતાના નામનું પણ રાખ્યું. § "બુદ્ધિપ્રકાશ" નામનું માસિક ચોપાનિયું અમદાવાદમાં પ્રગટ થાય છે તે.

અરે સતી સુરલોક ગઈ, નિજ ઘરનાં જન કરિ ઘેલાં ! ૧૦

વધાણુ.

ઘેલાં કરિ દિલ દુખ ધરી, સ્વામી સુત સુતદારને;
સ્વર્ગ સિધાવી સાધવી, ભરિ ભલપણભંડારને. ૧

—o—o—

કડવું ૨૭ મું. રાગ આશાવરી.

" વૈશંપાયન વાણી વદે, શુણ જનમેજય ભૂપાળરે "
એ દેશી.

અન્ય કરે તો કરવું આપણે બીકણ એવો સ્વભાવરે;
પાર્વતિ સતિનો ન હતો જરિયે, પણ હતો પકવ ડરાવરે. ૧
યોગ્ય જણાયે તે કરવાની, પહેલ કાઢી તે કરતીરે;
ચેષ્ટા કે ચર્ચાથી ચતુરા, દિલમાં લેશ ન ડરતીરે. ૨
ઘરથી ધર્મ ઉપર હતી શ્રદ્ધા, મહિલાની મનમાનીરે;
પણ ધર્મભોળિ બનીને ભામા, વહેમની વાત ન માનીરે. ૩
સત્યાસત્ય પરીક્ષા શક્તિ, સતિમાં જ્યમ જ્યમ વાધીરે;
ત્યમ ત્યમ ધર્મ વિચાર સુધારી શુદ્ધ સમાધી સાધીરે. ૪
પતિસંગે સતિ ધર્મ સંબંધી, સમજણ બહુ બહુ પામીરે;
પણ નિજ ધર્મતણી આસ્તિકતા, રહિ હતિ ઉરમાં જામીરે. ૫
આસ્તિક શક્તિ અને ભકતીગુણ, હોવાથી આ નારીરે;
શુભ સંજોગો મળતાં થઇ શુભ બ્રાહ્મણધર્મ સંસ્કારીરે. ૬
દયા તણો ગુણ આ દારામાં, શ્રેષ્ઠ હતો સુખકરીરે;
ધર્મમૂળ તે ધારી નારી, થઇ બહુનાં દુખહારીરે. ૭

પારકિ પીડે મન પીગળતું, પાર્વતિનું પરિપૂર્ણ રે;
માખણ કરતાં પણ હતું કોમળ, જે તપતું અતિ તૂર્ણ રે. ૮
દાન સુપાત્રે દેવા અતર, નિમિષ ન અંતર કરતી રે;
કાળે કેશ ગ્રહ્યા છે જાણી, ઝટપટ ધર્મ આચરતી રે. ૯
દુકાળમાં* આવેલાં મુફને, અન્ન વસ્ત્ર ઝટ આપી રે;
અંતે પ પામતિ સતિ નિજ અંતર, કષ્ટ પરાયાં કાપી રે. ૧૦
પરને સુખ આપી સુખ પામે, પરદુખ દેખી દાઝે રે;
દકળઈ ધારિ દયાનાં નારી, વિશ્વનિ માંહિ વિરાજે રે. ૧૧
શીલ તણો શણગાર સજી, ધરિ ભુષણ ભક્તિ કેરાં રે;
પતિવ્રત પ્રિયળ કરી કરિ સુંદરિ, પામિ વખાણ ઘણેરાં રે. ૧૨
વિનયે વન કરે વશ એવું, વિલસાવ્યું† આ વિનતા રે;
મીઠી વાણે મોહ ઘણેરો, હાચ્યો જાણવિ સુજનતા રે. ૧૩
ક્ષમાખડ્ગ ધારી આ નારી, શત્રુ સર્વ હરાવી રે;
ધૈર્ય ઢાલ ઝાલિ ઝાલિ સતિ, કથનિ જીત કરાવી રે. ૧૪

વળણ.

જીત કરાવી કથની, સંસાર-×સમરમાં સાર;
પતિરૂપની મહારથિ થની, વિલસી જગવ્યવહાર રે. ૧

કડવું ૨૮ મું. રાગ ધનાશ્રી.

અમદાવાદમાં જ્યારથિ સ્થાપન થયો પ્રાર્થનાસમાજ જી;

---

*સંવત ૧૯૨૦-૩૩ વગેરે સાલોમાં. ‡ઇવસ્ત્ર. †શોભાવ્યું. × સંગ્રામ, યુદ્ધ-સંસાર રૂપી રણક્ષેત્ર.

ત્યારથિ ધર્મ વિચારો સતીના, સુધર્યા શુભ સહસાજી. ૧
"પ્રાર્થનામાળા" પાઠ કરી નિત ધારે વિભૂનું ધ્યાનજી;
ભજન કર્યા વિણ ભોજન ન કરે, રહે પ્રભુપદ સાવધાનજી. ૨
ચેતનશક્તી જ્યાં સુધિ રહિ ત્યાં —સુધિ સમરણ નવ ચૂકીજી;
નિત્ય-નિયમ કરવે નવ અટકી, શળિવત્ થાતાં સૂકીજી. ૩
તેત્રિશ અઢારસેં ઉપરની સાલે મનોરથ સાર્યોજી;
નામ સમ.જે નિજ નોંધાવી, બ્રાહ્મધર્મ સ્વીકાર્યોજી. ૪
સમાજકાજ કરે અતિ હરખે, લાજ ન એમાં ધરતીજી;
દુર્જન ટીખળ ટોળ કરે પણ, અબળા નહિ ઓસરતીજી. ૫
પુત્રા ને વહુને અતિ પ્રીતે, નિત્ય પ્રાર્થના કરાવેજી;
સખિમંડળિ મેળવિ મનમોદે, ઠીક ઠરાવ ઠરાવેજી. ૬
પૂર્ણ બ્રહ્મ પરાત્પર કેરૂં, જ્ઞાન થવા રવિવારેજી;
માનનિયો મેળવીને મંદિર, * પ્રાર્થના માટ પધારેજી.
સમાજના મતને મળતાં, ગરબા દેશી આ દારાજી;
ઢ.ળ બતાવી પતિને રચાવે, સ્વર પૂરી અતિ સારાજી.
સ્વામિને સહાય દઈ સતિયે, "સ્ત્રિસુબોધ" ના અંકો ચારજી;
રચાવિ "બોધ વચન" બહુ હોંશે, તરત કરાવ્યું તૈયારજી.
ગરબિ નવિન જોડ્યા પછી પોતે, તારૂણિ નિજ ઘર તેડીજી;
તાલિમ આપી તુરત શિખાવે, તોડી વહેમની બેડીજી.
ફીમેલ ટ્રેનિંગકૉલેજ કેરી, ભણનારી શુભ ભામાજી;
આ રિત શાણી સઘ સુધારે, રંજન કરી બહુ રામાજી.

---

* પ્રાર્થના મંદિર.

શીખવિ ગીત અને ગરબી, લઇ જાય સમાજે શાણીજી;
ગવરાવે સૂણવતિ ગોરિયોને, વિલસે ત્યાં શુભ વાણીજી. ૧૨
બીજી બાઇઓને પણ પ્રીતે, બોધે બહુ ઉપદેશેજી;
પ્રભુ ભક્તિનાં ભેળવવાને, ઉત્તમ નિજ ઉદ્દેશેજી. ૧૩
તેત્રિશ ચોત્રિશને શિયાળે, પાર્વતિ પતિની સાથેજી;
પ્રવાસમાં નિકળી અતિ પ્રીતે, રળવા યશ નિજ હાથેજી. ૧૪
પહેલે વર્ષે ઝાલાવાડે જઈ બોધી બહુ બાળાજી;
બીજે ગુજરાતે મન ભાવે, ગુણ દાખ્યા રસવાળાજી. ૧૫
પેટલાદ સોજિત્રા વડોદરા, ભરૂચ અને અંકલેશ્વરજી;
સૂરત આદિ સમાજ વિષે જઇ, પ્રીને ભજી પરમેશ્વરજી. ૧૬
બ્રાહ્મધર્મ સિદ્ધાંત જણાવી, ભાગી બહુની ભ્રાંતજી;
સુણિ ઉપદેશ સતીનો સુંદર, સુંદરિ થઇ સૌ શાંતજી. ૧૭
માનસિક પ્રભુ ભક્તિ અને દઇ સદાચરણનો બોધજી;
નારી બહુને નિર્મળ કીધી, ટાળિ અધર્મ વિરોધજી. ૧૮
ધર્મ નીતિના નારિસુધારા કરવા હામ હોડેજી;
છતિ થઇ છત જણવી નિજ કેરી, લાકી કોઇ તી હોડેજી. ૧૯
ઉપયોગીપણું પાર્વતિ સતિનું, અતિશય વધિયું આંહીંજી;
જગમાં પાપ તેનો ખપ પળિથી તુરત જણાયો ત્યાંહીંજી. ૨૦

ચરણ.

ત્યાંહિ જણાયો ખપ ઘણો, અહિં કરતાંય વિશેષ;
એથી અજર જગત જવા, પ્રભુએ કર્યો આદેશ રે. * ૧

---

* હુકમ—આજ્ઞા.

કડવું ૨૯ મું. રાગ સામેરી.

"સુદેવ સભામાં આવિયો, જ્યાં બેઠા રતુ પર્ણ"
એ દેશી.

દશ વર્ષથી સતિ પાર્વતીને, દેહે વ્યાધિ અનેક;
આવિ આંધી રાંવિ નાખી, કરી કુચો છેક.
શરીર પ્રત્યે સેણા દેણી ન હતિ તેને લેશ;
વય પ્રમાણ ન રહ્યું એથી, વૃદ્ધ જણાયો વેષ
વ્યાધિ વળગ્યા વેરિરૂપે, કરવા રૂપે વિરૂપ;
પણ નિજ પોતે પ્રકાશિ ખાસી, ઓપી અધિક અનુપ.
વિપરિત રીત અચિત જણાઈ, એ મહિલામાં એવી;
શરીર સાથ સંબંધ ન મનનો, જુગતિ જોવા જેવી.
વપુમાં વ્યાધી વાસ વસીને; કામને કાય કથાળી;
પણ મન મંદ પડ્યું નહિ જેનું જોયિ થઈ જશવાળી.
તન નિર્બળ મન સબળ જેનું, ધીર વનિતા એવી;
આધિ વ્યાધિ ઉપાધિતી; ગણત્રી ગણે નહિ તેવી.
દેવી જેવી એવિને પણ, કાળ કહો કયમ મૂકે ?
મેરૂ ખેરૂ* થાયે કાળે, સાગરો પણ સૂકે.
તેડા રૂપે તાવ આવ્યો; કાળ કામની કેરો;
છત્રિશનાઈ પોષે શુદ ચોથે, દિધો દેહમાં ડેરો.
પતિએ અતિ ઉપાય કર્યામાં, રતિયે ન રાખી ખામી
વૈદ્યવરૂ દાક્તરો, વ્યાધી શક્યા નહિ વામી.

---

* નાશ પામી જવું-ધૂળધાણી થવું ઈ સંવત્ ૧૯૩૬.

દવા કેરથિ ફેર ન પડ્યો, દવાક્ર* દવાથીઈ વાધ્યો;
અતિસાર દમ બે તાવને મળિ, દાબ્યું દમવા સાધ્યો. ૧૦
આષાઢ સુદિમાં શાણિ સતિનાં, શિથિળ થયાં સૌ ગાત્ર;
કાષ્ટવત્ કાયા થઈને, રહ્યાં અસ્થી માત્ર. ૧૧
બાર માસથી વિશ્વાસ વધુનો, સતિયે ગણ્યો ના ખોટો;
તેહૈં સાચું ત્રિલોકપતિનું, જાણિ જિવ કરિ મોટો. ૧૨
પણ પતીપર રતિ†ની અતિ, સતિનિ એથી એણે;
શાણ રોકી રાખિયો નો, દેહ દુખ સહિ તેણે! ૧૩
પણ હવે ગણુ પ્રભુ ન પાછો વાળશે આ વાર:
જાણિ એવું શાણિ સત્વર, તત્પર થઈ નિર્ધાર. ૧૪
એથી આશા સ્વામિયે મૂકી નિજ મહિલા કેરી;
જાણિ મનમાં માનની ઝટ, નિશ્ચય કાળે ઘેરી. ૧૫
સુરતથી આવેલ સંગાંએ, ત્યમ તેડૂ સૌ કોઇએ;
સસરું સુત મોટો મુંબઇથી, બોલાવવા ઝટ જોઇએ. ૧૬
ત્યારે ના કહિ પાર્વતિ સતિયે, ઉચરિ હળવે આમ;
'પરીક્ષા છે તેની હમણાં, માટે નથિ અહિં કામ.' ૧૭
જ્યેષ્ઠ પુત્રની જુવતિને, ન્હાના નિજ બે સુત સાર;
નિરખી નેત્ર ભરીને ભામા, શોચે વારંવાર. ૧૮
કાંત નિજ એકાંતમાં જઈ, બોલ્યા એકવાર;
સાંભળજો આ છોકરાં, ઉચરી જરી આ નાર. ૧૯

* રોગ. ‡ આપણથી (જેમ જેમ ઓસડ કર્યું તેમ તેમ રોગ વધ્યો). † પ્રીતિ. ‡ અનુભાઇ આ વખતે મુંબઈની "ગ્રાંટ મેડિકલ કાલેજ"માં દાક્તરી વિદ્યા શીખતો હતો.

ગદ્ગદ સ્વરે એમ બોલતાં; આંખે ભરાયાં પાણી;
નાથ નેત્રે નિર વહ્યાં, ઉચરી શક્યા નહિ વાણી.
સ્થિર મન કરિને સ્વામિયે પછિ, બોધ દીધો બેશ;
હે સતી સમજૂ થઇ ભલી, કયમ કરે નિષ્ફળ ક્લેશ.
જાયું તે સૌ જાય નિશ્ચે, નથિ રહેવાનું બેશી;
આ જગત્ તંત્ર અનિત્ય છે, જન લહાણ તેમાં શી?
છે ધર્મ સહાયક અંતનો, આવે ન બીજું કામ;
સ્વજન સુત વિત સેવકો, નવ સહાય આવે નામ.
શરણ સાચું સચ્ચિદ્દ્ધનનું, જાણ નિશ્ચય નાર;
ધર્મીને નિજ ધામ રાખી, અચળ સુખ દેનાર.
તુજ ભક્તિથી ભગવન રીઝી, ભલું કરવા તારૂં;
ધાર્યું હશે અહિંથી પણ ઉત્તમ, એમ હું મન ધારૂં.
આ અનિત્ય વ્યાધી ગ્રસ્ત દેહથિ, છોડાવિ તુજને તૂર્ણ;
અજર અમર રુજરહિત* કરિ, સુખ આપવા સંપૂર્ણ.
તેડું આવ્યું છે જાણ નિશ્ચય, દૂર સંશય રાખ;
વિષ તજી આ વિશ્વસુખનું, ચિદ્રૂપ-અમૃત ચાખ.
ભાન આવ્યું ભામનીને, સુણી કંથઉપદેશ;
માયાનું આવરણ જઈ, અંતર હવો ઉજેશ.
છે માયા કાયાધારિને, મોહજાળ નાખે એવી;
મૃગમાં રખાવ્યું ભરતમન, બહુ ઠગાવ્યાં દેવદેવી.
તો પાર્વતીને કેમ કહો તે, ચડપ નવ ચૂકાવે?

---

* રોગરહિત. (રુજરોગ).

અવસાનમાં સુત સ્વામિ વહુ, નિજ પાસ રૂપે આવે. ૩૦
સાવિત્ર સતી પતિઓથી થઈ, બોલિ તેણીવાર;
હે કંથ! હું પરબ્રહ્મ શરણે, જવા છું તૈયાર. ૩૧
કેટલાક દિવસથી નાથ હું, એ વિચારમાં છું લીન;
માયા અજોગે છતિ મન મુજ, કીધું અતિશે દીન. ૩૨
આજે હું છેલ્લી વાર મળિ, વહુ છોકરાને નાથ;
શિખ આપિ સારી, બુદ્ધિ વિસારી, આપિશ હરિને હાથ. ૩૩

વલણ.

હાથ આપિશ ઉદ્ધારિ લેવા, ભજિ મનમાં ભગવાન:
પછિ હું પિયુ કો વાતમાં, ધરિશ ન મારું ધ્યાનરે.

કડવું ૩૦ મું. રાગ મેવાડો.

'મોસાળ પધારોરે બાળક બાહુદરિ, મારાં લાડકવાયાં બે બાળ.
એ દેશી.

બેટા મુજને બાવેરે લાગેણાં રૂડાં લટકાંરે, મારાં ગુણા*રમણ§શૃંગાર!
છે આ મેળો છેલ્લોરે, તમે શોક ન કરશો લગાર. બેટા૦ ૧
આવો મારાં મીઠાંરે, હું ફેરવું તમ શિર હાથ;
નિરખું નેણ ભરીનેરે, તૂટશે આપણો સાથ. બેટા૦ ૨
સંપી સ્નેહ વધારીરે, રહેજો હું રાંકડીનાં રત્ન;
જશ જગમાં શુભ લેજોરે, કરજો જતનનાં ઝાઝાં જતન. બેટા૦
કુળના દીવા પુત્રોરે, થઈને વખાણવજો માની કૂખ;
તાત તોપ ઉપજાવીરે, ભાગજો તેમના મનની ભૂખ. બેટા૦

---

* ગુણાભાઈ—વડીલ પુત્ર. § રમણભાઈ—નાનો પુત્ર.

નિજ વિયોગનું દુખ વહાલાંને દઈ ગઈ પ્રભુ આવાસે.
વિયોગ સુતવધુ સહિ ન શકી, સાસૂનો બહુ શૃંગાર;
ઉપકારિણિ નિજ સાસુ વિરહના, ધીકયા ઉર અંગાર.
મેં બદલો કશિ રીત ન વાળ્યો, રે! સાસૂ ગુણ કેરો;
શોચ એહ સુંદરિ મન વ્યાપ્યો, ફળ્યો નહીં મુજ ફેરો
રડવાકુટવારિતપર સતિનો, પૂર્ણ હતો ધિક્કાર;
તેથી લૌકિક તેવું તેનું, ન કર્યું તેણીવાર
સ્મશાન શબ સતિનું લઇ જાવા, ભીડ થઇ અતિ ભાર
નાત અને પર નાતતણા જન, આવ્યા સતિ પતિ દ્વારે
દહનક્રિયા કરિ સાંત્વન કીધું, બહુ મિત્રોએ ફરિને;
ભાઈ ન શોચ કશો કરશો, થયું જે કંઇ ગમિયું હરિને.
પાર્વતિ દેહ પડ્યા પછિથી, દશ માસે સુતની દારા;
અકસ્માત્ એની પાસે જઇ પહોંચી સ્મરિ ગુણ સારા.
જાણે પ્રત્યુપકાર વાળવા, ગઈ વહુ એમ ગણાયું;
તારુણી મન સર્વ તજી, નિજ સાસૂ સમિપ તણાયું.

વળણ.

તણાયું મન શૃંગારનું, સાસૂ સેવન માટ;
વદ ૭ઠ વૈશાખે * વળી વનિતા સ્વર્ગનિ વાટરે.

કડવું ૩૨ મું. રાગ ધનાશ્રી.

સતિ પાર્વતિ પરલોક ગઈ, રહિ કીર્તિ કથા અહિં તેનીજી
જયમ કેતકિ જુઈજાઈ અદ્રશ્ય થઇ, પરિમળ દાખે તેનીજી.

---

* સંવત ૧૯૩૭.

ધર્મવૃત્તિની ધણિવશવર્ત્તિની, દયા ધામ શુભ ટેકીજી;
નમ્ર સ્વભાવનિ નિર્મળ નારી, નિરખી જેમાં નેકીજી.
આપદમાં હારી નવ લવ*પણ, પણ પોતાનું પાળ્યુંજી;
ટેક ત્રિભુવન પતિયે રાખી, તેથી વિખ ઝટ વાળ્યુંજી;
વિખ કરતાં પણ વિષમ વેણનો, અનુભવ ભવમાં કીધોજી;
સંકટની સીમા ન દીઠી પણ, પગ પાછો નવ દીધોજી.
પતિવ્રતઆખંડિ પૂર્ણ પાળિ, અડગપણું ખેડુ વિઘ્નની વેડીજી;
આપત્તિનો આભ તુટે સતિ, હઠિને ન પડી હેઠીજી.
વેષ લીધેલો પૂર્ણ ભગતથી, રાજિ કર્યા ભવનાયકજી;
તેથિ ત્રુઠી તે સૂત્રધાર થયા, સતિના સત્વર સહાયકજી.
લાજ રાખિ લલનાની પ્રભુએ, અભિવાંછિત શુભ આપીજી;
પૈસો પુત્ર પ્રતિષ્ઠા દઈને, અંતે સ્થિર કરિ સ્થાપીજી.
ચરિત્ર ચારૂ પાર્વતિસતિનું, ચાર પદારથ દાતાજી;
શુણશે તેના વિકાર શમી સૌ, ઉર ઊપજશે શાતાજી.
ખટરિપુ- દળખંડનકર્ત્તા + અસિ, છે બહું આ આખ્યાનજી;
સદ્ગુણપ્રેરક છે સદ્ગુરુશું, ધરશો જો તે ધ્યાનેજી.
મહિમા એનો મુખ શું વખાણું ? પુણ્યપથે મન વાળેજી;
દુષ્કૃત દિલ ઊપજવા ન દઈ, પાપ બુદ્ધિને બાળેજી.
ધર્મનીતિ ધીરજને સાહસ, વિવેક વિનયનું પાત્રજી;
ચરિત્ર છે ચતુરાનું સુંદર, જોવા સરખી જાત્રજી.
પુરૂષોના પત્નિ પ્રત્યેના, ધર્મ પ્રકાશે તેમાંજી;

---

* જરાપણ. + તરવાર.